

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра географії України

УДК 911.3: 502.3 (477)

На правах рукопису

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Рівень вищої освіти – Магістр
Галузь знань 10 – Природничі науки
Спеціальність 106 – Географія
Освітня програма – Географія рекреації і туризму

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
Охмак Катерини Олександрівни

Подається на здобуття освітнього ступеня
Магістр Географії

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис)

Науковий керівник –Тетяна КУПАЧ
(кандидат географічних наук, доцент)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО ТУРИЗМУ.....	7
1.1. Основні поняття та положення сталого розвитку територій і регіонів.....	7
1.2. Цілі сталого розвитку	10
1.3. Підходи до визначення поняття «сталий туризм».....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	19
2.1. Загальна характеристика програми сталого туризму в Україні	19
2.2. Стан законодавства України в галузі сталого туризму.....	23
2.3. Рівень розвитку сталого туризму в Україні.....	26
2.4. Загальний огляд розвитку сталого туризму у світі.... ..	34
РОЗДІЛ 3. СТАЛИЙ ТУРИЗМ ЯК ОСНОВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	42
3.1. Пропозиції розвитку сталого туризму в Україні: приклади на основі міжнародного досвіду	42
3.2. Пропозиція створення проєкту «сталого» туристичного поселення.....	46
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність. Від кінця ХХ століття і до сьогодні людство стикнулося з безліччю викликів. Найбільше це стосується екологічного стану навколишнього середовища, стрімке погіршення якого провокує розвиток катаклізмів, зміни умов життя, зникнення певних видів флори та фауни а також цілих екосистем. Далі – це економічна і культурна нестабільність у світі, недостатньо хороші умови життя для вразливих груп населення, проблема статевої дискримінації та соціального розшарування населення. Як бачимо, всі ці проблеми дуже різні і невимовно важливі, проте їх дещо об'єднує. Всі вони є проблемами сталого розвитку. Сталий розвиток територій та регіонів – один з пріоритетів державної та регіональної політики України. В часи, коли Україна знаходиться в стані війни, ми бачимо як ніколи необхідність зберігати природу, традиції, мову, культуру та архітектуру рідного краю, а також національну ідентичність. Сучасні тенденції, дослідження науковців та популярність туризму серед більшості населення планети, роблять надзвичайно сильний вплив на життя суспільства. За даними організації Sustainable Tourism, кількість міжнародних туристів зросла з 25 мільйонів у 1950 році до 527 мільйонів у 1995 році та 1,4 мільярда до 2019 року. Незважаючи на те, що пандемія Covid-19 спустошила туризм, очікується, що він відновиться та досягне майже 1,8 мільярда до 2030 рік; середній міжнародний туристичний дохід становить понад 700 доларів США на людину; подорожі та туризм становлять приблизно 10% загального світового валового внутрішнього продукту (ВВП) (якщо він включає бізнес, пов'язаний з туризмом, наприклад, кейтеринг, прибирання) (8,9 трильйона доларів США); глобальна індустрія подорожей і туризму створила приблизно 10,4% робочих місць у світі (прямих і непрямих) [56]. Як бачимо, туризм може докорінно впливати на всі сфери життя людини, саме тому постало питання його зміни та переорієнтації з метою збереження усіх ресурсів: суспільних, природних, релігійних, культурних тощо. Сталий туризм покликаний змінити всю індустрію, перелаштувати на «правильний» лад, де він не приносить шкоду навколишньому середовищу, а навпаки – користь. Щодо України, то туризм є однією з найбільш перспективних галузей її економіки,

країна має великий туристичний потенціал. Україна має багату історію та культурну спадщину, які приваблюють туристів з усього світу. Сталий туризм в Україні може допомогти вирішити проблеми з екологією та збереженням культурної спадщини, створенню інклюзивного та мирного середовища, наповненого справедливістю та благами для всіх груп населення. Багато туристичних місць в Україні мають велику культурну та історичну цінність, але можуть бути пошкоджені неправильним використанням та неефективним туризмом, а також внаслідок війни. Стале управління туризмом може допомогти зберегти ці місця та забезпечити їх доступність для майбутніх поколінь. Окрім цього, сталий туризм може сприяти соціальному розвитку країни. Він може забезпечити появу нових робочих місць та сприяти розвитку малого та середнього бізнесу в туристичному секторі. Також, сталий туризм може допомогти залучити інвестиції в розвиток туристичної інфраструктури та покращити життя мешканців регіонів, де він розвивається. Для України цей напрямок є досить молодим, недостатньо дослідженим й неосвоєним, що робить дослідження перспектив його впровадження досить актуальним. Отже, сталий туризм є перспективним напрямком туризму для України у різних аспектах, галузях та сферах.

Отже, метою кваліфікаційної роботи є аналіз та оцінка розвитку сталого туризму, визначення його доцільності та розробка пропозицій для вдосконалення діяльності сталого туризму на території України.

Головні завдання кваліфікаційної роботи:

- Розкрити сутність поняття «сталий розвиток» територій;
- Висвітлити теоретичні засади розвитку сталого туризму;
- Описати цілі сталого розвитку та їх інтеграцію в туристичну сферу;
- Проаналізувати програму сталого розвитку та стан законодавства у цій галузі в Україні;
- Описати світовий досвід виконання усіх цілей сталого розвитку крізь призму туризму та визначити головні пріоритети та можливості сталого розвитку на території України;

- Описати перспективи розвитку сталої туристичної діяльності та запропонувати проєкт «сталого» туристичного поселення;
- Провести соціологічне опитування серед населення України про стан та перспективи розвитку сталого туризму в Україні.

Об'єкт дослідження: організація сталого туризму на території України;

Предмет дослідження: аналіз умов та факторів розвитку сталої туристичної діяльності, теоретичної бази для розвитку сталого туризму, висвітлення досвіду впровадження цілей сталого розвитку у різних країнах світу та можливості інтеграції їх досвіду в туризм України, дослідження перспектив сталого туризму на території України

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасних публікацій показує, що тематика сталого туризму в Україні має високу популярність саме за останні кілька років. Зокрема, цьому питанню присвячені публікації таких вітчизняних науковців, як Г. Заваріки та О. Зеленко (підняли питання сталого туризму як інструменту збереження культурної спадщини та відновлення постраждалих територій України), В. Брича та Н. Галиш (розкрили особливості розвитку туристичної галузі з позицій сталого розвитку), Д. Басюк, Т. Примак, Н. Погуда (дослідили трансформацію сталого туризму України та країн Європи), Череп, А., Воронкова, В., Череп, О., Венгерська, Н., Безкоровайна, Л. (дослідили вплив інноваційних технологій на сталий туризм після пандемії COVID-19), А. Івашура, О. Борисенко, А. Солдатенко, О. Мотузенко (дослідили сталий гастрономічний та еногастрономічний туризм).

У роботі, відповідно до поставлених завдань, використано наступні **методи дослідження:** аналізу та синтезу (всебічний аналіз розвитку та функціонування сталого туризму в Україні та світі й інтеграція світового досвіду у вітчизняний), історичний (хронологія становлення сталого розвитку та сталого туризму), регіональний (дослідження регіональні відмінності цілей сталого розвитку туризму у різних країнах світу), метод опитування (створення і аналіз соціологічного

дослідження с середовищі Google Forms), картографічний (створення картосхеми у середовищі QGIS).

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел, додатків. Викладена на 72 сторінках (включно з рисунками та таблицями).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

1.1. Основні поняття та положення сталого розвитку територій і регіонів

Сталий розвиток — це концепція, яка вперше з'явилася в 1987 році з публікацією звіту Брундтланд, який попереджав про негативні наслідки економічного зростання та глобалізації для навколишнього середовища та намагався знайти можливі рішення проблем, викликаних індустріалізацією та зростанням населення [66].

Для початку, варто проаналізувати основне визначення сталого розвитку, яке взяте з доповіді Світової комісії з питань навколишнього середовища та розвитку (WECD, 1987 р.) – «Наше спільне майбутнє»: «Сталий розвиток – це розвиток, що задовольняє потреби сьогодення і гарантує таку ж можливість майбутнім поколінням». На нашу думку, воно є не дуже повним, так як не розкриває того, чи люди мають лишатися на конкретному щаблі у розвитку, чи досягати з роками кращого життя і не розкриває, чи люди мають зменшувати рівень споживання ресурсів, чи залишати це на тому ж рівні. Три міжнародні організації IUCN, UNEP та WWF у 1991 році дали інше визначення: «Сталий розвиток – це шлях розвитку, що справді покращує якість життя людей і в той самий час зберігає природне різноманіття планети... Сталий розвиток означає жити гармонійно з іншими людьми та з природою». Саме при створенні цього визначення було враховано попередні помилки, завдяки чому з'явився акцент на взаємодії людини і природи, що має привести до покращення життя та умов існування. На Світовій конференції з розвитку сталого туризму у Ланзароті в 1995 р., було прийнято Хартію розвитку сталого туризму. За цією Хартією, визначення сталого розвитку звучить наступним чином: «Сталий розвиток - це процес управління глобальними ресурсами, результатом якого має бути їх збереження, що, в свою чергу, призведе до збереження природного та культурного блага». В цьому визначенні акцентується увага на збереженні

природного та культурного середовища за рахунок управління ресурсами, що нині є одним із найважливіших пунктів у принципах та цілях сталого розвитку територій. Варто наголосити на тому, що поняття «сталий розвиток» носить міжгалузевий характер, саме тому ним цікавляться екологи, економісти, психологи, філософи, географи тощо. Досить широке значення цього терміну також є причиною постійної уваги та дискусій, саме тому єдине правильне визначення важко підібрати, не враховуючи міжгалузевість даного явища [15].

Спостерігаючи за хронологією появи різних тлумачень сталого розвитку, варто виділити тлумачення цього терміну у таблиці 1.

Таблиця 1.1. Значення поняття «сталий розвиток» у різні роки

Рік	Значення поняття «сталий розвиток»
1988 рік	збільшення вектору розвитку людства, передусім за рахунок збереження запасів природного капіталу
1989 рік	Рівень росту економіки та економічного стану на людину
1991 рік	незмінний рівень споживання протягом тривалого часу, що не несе за собою негативних змін у природі
1995 рік	дії, що призведуть до покращення рівня життя і підтримки такого стану
1997 рік	процес управління соціальними потребами без зниження якості соціальних механізмів забезпечення рівня життя
2000 рік	раціональний підхід до економічної політики, що показує повагу до майбутніх поколінь, додаючи екологічний аспект до процесу прийняття рішень, та націлений на постійне збільшення участі всіх зацікавлених сторін

*Складено на основі [15]

Всі ці тлумачення розглядають саме покращення різних аспектів життя, проте концентруються на конкретних сферах та галузях, багато в чому не зрозуміло, що саме доноситься ними, проте чим більше дискусій розгортається щодо питання сталого розвитку, тим стає більш зрозумілим участь усіх сфер, найважливіші з яких наведені нижче.

Сталий розвиток характеризується чотирма вимірами, які невідривно пов'язані між собою: **соціальним** (розвиток культури, різних людей та спільнот, справедливо розподілена якість життя, доступ до медицини та гендерна рівність), **економічним** (рівномірне та справедливе економічне зростання, яке має вплив на всі групи населення без шкоди навколишньому середовищу), **політичним** (демократичне правління та прийняття рішень, які не несуть шкоди природі та суспільству) та **екологічним** (раціональне використання природних ресурсів та охорона навколишнього середовища) [46].

Сталий туризм має певні характеристики та принципи, основні з яких викладені на малюнку нижче:

Рис. 1.1. Основні принципи сталого туризму Складено за даними [5]

Отже, беручи до уваги вищевикладений матеріал варто наголосити на міжгалузевому та міждисциплінарному характері поняття «сталий розвиток». Це поняття є основою теперішніх наукових досліджень, ведення бізнесу та усіх сфер життя. Сталий розвиток покликаний докорінно змінити людство та уявлення людей про світ, їх ставлення до довкілля та суспільства на користь раціональних методів

ведення господарства та поведінки вцілому, аби залишити «здорову» планету наступним поколінням.

1.2. Цілі сталого розвитку

У червні 1972 року була проведена перша велика конференція ООН – Стокгольмська конференція, присвячена міжнародним екологічним питанням, і ознаменувала поворотний момент у розвитку міжнародної екологічної політики. Саме на ній вперше прозвучало те, що настав такий момент у світовій історії, коли потрібно раціонально підходити до використання усіх наявних на Землі ресурсів, регулювати свою діяльність, сприяти покращенню рівня життя у всіх куточках світу і проявляти турботу до навколишнього середовища. Саме на цій конференції вперше були викладені принципи, які потім слугували основою створення цілей розвитку тисячоліття і пізніше – сучасних цілей сталого розвитку. Всього було викладено 21 принцип подолання глобальних екологічних проблем [62]. На основі цієї конференції була складена «Програма ООН з навколишнього середовища» (ЮНЕП). У 1982 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Всесвітню хартію охорони природи [5].

Пізніше, у червні 1992 року у Ріо-де-Жанейро було проведено одну із найважливіших конференцій ООН – Самміт Землі. У процесі конференції вся міжнародна спільнота об'єдналася, щоб домовитися про спільні цінності, про спільні цілі та про стратегії їх досягнення. На ній було прийнято «Порядок дня на XXI століття» — план людства щодо досягнення стійкого розвитку [61].

У вересні 2000 року відбувся Самміт Тисячоліття ООН, на якому були визначені цілі сталого розвитку Землі до 2015 року. Цілі Розвитку Тисячоліття окреслили стратегічні напрями розвитку, а саме: боротьба з голодом і злиденністю, забезпечення доступу до освіти, досягнення гендерної рівності, зниження рівня материнської та дитячої смертності, скорочення масштабів поширення ВІЛ/СНІДу та інших захворювань, досягнення екологічної сталості, а також гармонізація зовнішньої допомоги для країн, що розвиваються [24].

25 вересня 2015 року було скликано Самміт ООН зі сталого розвитку, де було прийнято Цілі сталого розвитку до 2030 року, саме коли було 70 років із дня створення організації. На ньому було прийнято 17 цілей сталого розвитку, які стали удосконаленим продовженням Цілей Тисячоліття, із врахуванням цілей які не було досягнуто для їх кращого інтегрування в усі сфери життя: природну, соціальну та економічну. Цілі та завдання стимулюють дії тривалістю до 2030 року у наступних надважливих для планети та людства сферах:

1. Народ (боротьба з голодом, бідністю та нерівністю; боротьба за право реалізації всіх своїх можливостей у гідності та рівності у здоровому середовищі)
2. Планета (пропагування відповідального виробництва та споживання; пом'якшення наслідків глобального потепління, стале управління ресурсами для забезпечення збереження природних багатств для наступних поколінь та нинішніх)
3. Процвітання (забезпечення можливості повноцінного процвітаючого життя за рахунок прогресу, який завдає мінімального негативного впливу на довкілля)
4. Мир (сприяння мирному, справедливому та інклюзивному суспільству без страхів та насильства)
5. Партнерство (взаємодопомога, глобальна співпраця між усіма країнами світу задля створення сталого суспільства)

Головна мета цілей - покінчити з бідністю та голодом скрізь; боротьба з нерівністю всередині країн і між ними; будувати мирне, справедливе та інклюзивне суспільство; захищати права людини та сприяти гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок і дівчат; а також забезпечити тривалий захист планети та її природних ресурсів. Створення умов для стійкого, інклюзивного та сталого економічного зростання, спільного процвітання та гідної праці для всіх, враховуючи різні рівні національного розвитку та потенціалу. Цей Порядок денний прийнятий усіма країнами і застосовується до всіх, враховуючи різні національні реалії, можливості та рівні розвитку та поважаючи національну політику та пріоритети. Це універсальні цілі та завдання, в яких беруть участь розвинені країни та країни, що розвиваються. Новий Порядок денний керується цілями та принципами Статуту

Організації Об'єднаних Націй, включаючи повну повагу до міжнародного права. Вона ґрунтується на Загальній декларації прав людини, міжнародних договорах з прав людини.

Цілі сталого розвитку є всеохоплюючими та цілісними, впливають на всі сфери життя на всій планеті, є універсальними у своєму застосуванні, так як інтегровані під будь-яке суспільство та реалії, з якими вони можуть стикнутися. Прийняті цілі є загальними та глобальними, проте вони легко інтегруються під політику будь-якої країни, що робить їх більш досконаліми, порівняно із попередніми цілями. Уряд кожної країни повинен самостійно приймати рішення, які цілі є першочерговими і якими шляхами покроково їх досягти, керуючись досвідом розвинутих країн і спираючись на рекомендації, і впровадити їх до національних та регіональних стратегій розвитку. Цілі сталого розвитку до 2030 року зображені на схемі нижче.

Рис. 1.2. «Цілі сталого розвитку до 2030 року»

Складено за даними [59]

Щодо інтегрування даних цілей у сферу туризму, то всі вони вдало поєднуються та мають прямий або опосередкований зв'язок, так як туризм – динамічна міжгалузева структура, яка охоплює безліч сфер, від освіти, медицини, надання робочих місць до покращення економіки, виробництва та споживання товарів, проживання та перевезень тощо. Окремо варто виділити екологічну орієнтацію туризму, яка

покликана зберегти культурні та природні ландшафти і тим самим відповідає критеріям сталості [59].

Отже, цілі сталого розвитку мають досить цікаве минуле, пов'язане із діяльністю ООН та інших міжнародних організацій, що підняли питання збереження природного, соціального та економічного середовища і їх покращення. Вони постійно змінювалися за рахунок динамічності світових процесів: одні цілі були виконані, інші втрачали актуальність, а деякі продовжують досягатися десятками років. Впровадження цілей сталого розвитку в глобальному масштабі покликає змінити світ на краще і зберегти наявні ресурси для наступних поколінь, аби людство могло жити в комфортному розвинутому суспільстві у гармонії з природою. Нинішні цілі сталого розвитку є пропрацьованими із врахуванням усіх помилок, які допускалися раніше, пріоритетів суспільства та можливістю впровадження у всіх країнах світу.

1.3. Підходи до визначення поняття «сталий туризм»

Говорити про сталий туризм почали у 1988 році. Тоді Всесвітня туристична організація сталий туризм тлумачила як той, що не наносить шкоди місцю де проводиться туристична діяльність, задовольняючи при цьому потреби туристів як зараз, так і в майбутньому. Окрім цього, туризм повинен відбуватися так, аби не страждала культура, екологія та біорізноманіття території, повсякденне життя людей із одночасним економічним, соціальним та естетичним дотриманням туристичних потреб [23].

У 1992 році в Ріо, на Самміті Землі відбулися перші важливі кроки до сталого розвитку туризму – проголошення концепції сталого розвитку, яка була розроблена Світовою радою з подорожей та туризму (World Travel and Tourism Council) Всесвітньою туристичною організацією (World Tourism Organization), та Радою планети Земля (Earth Council) власного Порядку денного - «Порядок денний 21 для індустрії подорожей і туризму: до екологічно сталого розвитку» (він передбачає перелік важливих кроків, принципів для туристичного бізнесу та урядів, щоб туризм

став більш стійким і не лише для мінімізації негативного впливу туризму на довкілля та суспільство, а й знайти шляхи їх позитивного впливу).

Крім цього, протягом 1990-х років була ухвалена ще низка міжнародних документів. Зокрема, Міжнародна конференція з туризму, яка відбулася у Лансеро (Канарські острови) в 1995 році, ухвалила “Хартію зі сталого туризму”. У 1999 році рішенням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії ООН зі сталого розвитку була ухвалена “Міжнародна програма зі сталого розвитку туризму”. У цьому ж році у Сантьяго (Чилі) був ухвалений “Глобальний етичний кодекс туризму”. Всі ці документи так чи інакше розкривають екологічну, економічну та соціальну складову сталого розвитку туризму. У «Хартії сталого туризму вказано, що основа подальшого існування туризму – це його сталість, тобто туризм має оперувати критеріями екологічності на досить тривалий час, бути економічно ефективним і в той час приносити лише позитив місцевому населенню, де проводитиметься туристична діяльність.

На конференції в Лісабоні в дослідженні «Tourism: 2020 Vision» (1999) ВТО оголосило найперспективнішим напрямком туризму у XXI ст екотуризм, адже він не лише несе найбільш мінімальну шкоду, а й захищає природне середовище. Зокрема, найбільше це стосується природоохоронних територій, найбільш популярними з яких є Національні природні парки (НПП). Прибуток від таких поїздок переважно направляється на фінансування проектів по збереженню природи для майбутніх поколінь [50].

Після цього, у 2002 році Міжнародним союзом охорони природи було видано 8 посібник із управління стійким туризмом на охоронюваних територіях – «Sustainable Tourism in Protected Areas. Guidelines for Planning and Management». Зокрема у цьому посібнику були зібрані кращі практики кінця XX ст. в галузі сталого розвитку туризму. У книзі описано ризики масового туризму, що він може призвести до катастрофи а туризм на природоохоронних територіях, маючи певні правила та просвітницьку функцію повинен нести за собою новий етап розвитку туризму – того, який несе користь як навколишньому середовищу, так і економічному становищу

місцевих громад. У книзі акцентовано увагу на збереженні біорізноманіття, яке зазнало великої загрози на початку XXI ст. Сталий розвиток туризму та його внесок у стале функціонування охоронюваних природних територій в цілому неможливий без побудови тісних партнерських відносин між туристичною індустрією, владою всіх рівнів, місцевими громадами, співробітниками ОТГ і туристами. Якраз у книзі розповідається, як домогтися ефективної взаємодії між ними. Отже, як бачимо, туризм уже на початку XXI ст. почав виконувати безліч функцій і збирати найкращі практики з усього світу для відновлення біорізноманіття, покращення життя населення та в цілому змінив пріоритети [52].

Визначення сталого туризму розроблене Всесвітньою Туристичною Організацією (ВТО) в 1996р. Відповідно до цього визначення, сталий туризм це: «Туристична діяльність, за якої управління всіма ресурсами проходить таким чином, що економічні, соціальні, естетичні потреби задовольняються та зберігається культурна складова, екологічні процеси, біологічне різноманіття та системи підтримки життя». До того ж, розвиток сталого туризму описується як «... процес, який задовольняє потреби сучасних туристів та місцевостей, які їх приймають, і в той же час, зберігає та розвиває можливості для майбутнього» (ВТО, 1996 р.).

Отже, туризм повинен реагувати на потреби як туристів, так і місцевого населення, при тому задовольняючи економічні, соціальні та екологічні інтереси. Окрім цього, туризм повинен відігравати важливу роль не лише в популяризації матеріальної, природної і духовної спадщини певних народів та світової культури в цілому, а й зберегти їх, зменшивши зовнішній вплив на них. Також туризм повинен пропагувати використання місцевих продуктів та ресурсів під час здійснення туристичної діяльності. Поруч із терміном «сталий туризм» стоять такі терміни, як зелений туризм, м'який туризм, альтернативний туризм, відповідальний туризм, екологічний туризм та туризм мінімального впливу. Ці терміни мають досить багато спільного, проте потрібно також розуміти їх різницю. Терміни «м'який туризм», «туризм мінімального впливу», «відповідальний туризм», означають, що вплив туристичної діяльності на місцеву громаду та природу не є шкідливим. Таким чином,

тут немає протиріччя, всі терміни описують концепцію сталості, проте кожен має свої особливості. Однак, поняття «альтернативний туризм» та «сталій туризм» часто використовують як синоніми. Альтернативний туризм протиставляють масовому туризму та його негативним наслідкам. Альтернативним називають туризм, що пов'язаний із соціальними, екологічними та культурними цінностями та дозволяє і гостям, і господарям отримувати позитивні емоції від спілкування та набуття нового досвіду. Інший термін, що використовується поряд з альтернативним, відповідальним, м'яким туризмом - це зелений туризм. Зелений туризм відноситься до типу туризму, що перебуває у тісному зв'язку із фізичним та соціальним оточенням і тяжіє до збереження сталості [15].

«Екотуризм - це туризм на територіях фактично не порушених існуванням людства. Він повинен сприяти збереженню природи та благополуччю місцевого населення» (The Ecotourism Society, USA). В той же час, екотуризм це перший і найголовніший підхід до розвитку, який передбачає нові форми партнерства між туроператорами, агентами в країнах-організаторах, місцевими громадами, менеджерами територій, що охороняються, організаціями з охорони навколишнього природного середовища та науковими колами. Таким чином концепція стійкого туризму ширша за екотуризм. Концепція стійкого туризму проголошує цілісність туристичної індустрії і охоплює як сільськогосподарські та урбанізовані території, так і природні ландшафти, включаючи ідею культурного та архітектурного спадку, і закликає до змін в поведінці як в межах своєї країни так і в країні, що відвідується. В той же час розвиток стійкого туризму передбачає інші форми розвитку, забезпечення умов для відпочинку або туристичної діяльності, що підкреслює відповідальне ставлення до довготривалого збереження природи, культурних та соціальних ресурсів. Це робить позитивне сприяння економічному розвитку та наповненості людського життя роботи та перебування на цих територіях.

ВТО прийняла рішення за трьома типами критеріїв розвитку стійкого туризму (Всесвітня туристична організація (WTO) визначила три основні критерії розвитку стійкого туризму) :

- природні ресурси та оточуюче середовище повинні бути захищені
- місцеві спільноти повинні мати місцеві спільноти повинні мати користь як для економіки, так і для покращання якості життя;
- відвідувачі повинні бути забезпечені якісними враженнями (обслуговуванням) [51].

Керуючись положеннями декларації Ріо про довкілля і розвиток 1992 р., ВТО, Всесвітня рада по туризму і Рада Землі і в подальшому сприяють реалізації плану дії «Порядок денний 21 для індустрії подорожей і туризму» з метою покращання стану довкілля і забезпечення більш стійкого розвитку туризму і міжнародних подорожей. Отже, як бачимо, концепція сталого туризму є всеохоплюючою – вона стосується багатьох сфер життя і змінює його повністю. Концепція сталого туризму несе благородну ціль - за рахунок пізнання території та просвітлення людей в сфері збереження навколишнього природного, соціального, економічного і культурного середовища зменшити негативні впливи і збільшити позитивні впливи від туристської діяльності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Загальна характеристика програми сталого розвитку в Україні

У 2015 році відбулися фундаментальні події – прийняття Порядку денного сталого розвитку до 2030 року разом із цілями сталого розвитку. Він є основою для боротьби із бідністю, соціальною, гендерною та класовою нерівністю, екологічними проблемами та в цілому був створений задля покращення життя людства та переходу до постулатів сталості. Туризм має потенціал прямо чи опосередковано сприяти досягненню всіх цілей. Зокрема, це було включено як цілі в Цілі 8, 12 і 14 щодо інклюзивного та сталого економічного зростання, сталого споживання та виробництва (SCP) і сталого використання океанів і морських ресурсів, відповідно [57].

Усі члени ООН повинні були прийняти цей документ і адаптувати його під себе. У результаті кожна країна повинна мати програму досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року, виділивши для себе основні моменти і зосередивши увагу на кроках та шляхах досягнення найнеобхідніших цілей [54].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р схвалено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, де наголошено на необхідності дотримання принципів сталого розвитку. Безперечно, найважливішими ЦСР для сфери туризму, як зазначено в програмному документі ООН ВТО «Туризм та цілі сталого розвитку – подорож до 2030 року» є ЦСР 8, 12 та 17, на реалізацію яких спрямована Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [32].

В Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», яка була проголошена у 2017 р., були викладені основні показники для досягнення цілей сталого розвитку. В ній акцентовано увагу на тому, що глобальні показники призначені для аналізу тенденцій, визначених на світовому рівні до 2030 року та

проведення міжнародних порівнянь досягнень, проте зважаючи на різні умови проживання, культуру, розвиток тощо не завжди доречно проводити ці порівняння. Показники моніторингу розробляються з урахуванням національних та локальних потреб з урахуванням можливостей національної статистичної системи. В довоєнний час органи державної статистики збирали інформацію по 96 показниках, серед них 52 показники – у повній відповідності до міжнародних стандартів, а 44 – у частковій відповідності [1].

Стратегія сталого розвитку України до 2030 року - це важливий документ, який містить ключові моменти та пріоритети для забезпечення сталого розвитку в різних сферах, включаючи економіку, соціальну сферу та навколишнє середовище. Він був розроблений на основі Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та адаптований під реалії та потреби України. Варто виділити наступні моменти, які є найбільш важливими у стратегії. Зокрема, одним із найперших показників є забезпечення сталого економічного розвитку задля створення ефективної, конкурентоздатної та інноваційної економіки, яка забезпечує стійкий ріст і підвищення життєвого рівня громадян. Наступним важливим кроком є розвиток інфраструктури задля забезпечення доступу до якісних транспортних засобів, енергетичної інфраструктури, інформаційних технологій та комунікацій. Зокрема, до цього можна віднести використання відновлюваних джерел енергії та модернізацію енергетичного сектору, забезпечення енергетичної безпеки та підвищення енергоефективності країни. Ще один важливий пункт – забезпечення сталої соціальної політики. Це означає забезпечення соціального захисту та підтримки для всіх груп населення, зокрема людей похилого віку, дітей, молоді, людей з обмеженими можливостями тощо. Не менш важливим пунктом також є збереження навколишнього середовища та біорізноманіття, що особливо важливо в наш час. Сюди входить забезпечення розумного використання природних ресурсів, мінімізація шкідливих викидів в атмосферу та раціональне енергокористування. Варто окремо відмітити у Стратегії момент щодо розвитку регіональної політики в галузі сталого розвитку, зокрема туризму. В Україні нині цей пункт, нажаль, дуже відсталий, але без

забезпечення «здорової» раціональної політики сталого туризму, його побудувати неможливо. Саме місцева влада є провідником між державою та громадянами і повинна регулювати окремі питання задля популяризації зокрема туризму у суспільстві, нічим не завдаючи йому шкоди та дискомфорту. Дуже важливим пунктом для України у Стратегії також є підвищення якості життя населення вцілому – це стосується освіти (туристичні організації, факультети, готелі, курорти тощо повинні проводити загальні навчання населення, що підвищує освіченість місцевого населення, допомагає дізнатися про різноманітні види туризму, зокрема сталий, дозволяє знайти роботу у цій сфері), медицини, покращення рівня інфраструктури, соціальне забезпечення населення, поява нових робочих місць, розвиток місцевого бізнесу.

За даними стратегії, туризм може стати ефективним інструментом для забезпечення сталого розвитку та зменшення бідності в Україні. Це можливо завдяки тому, що туризм може стимулювати економіку та створювати нові робочі місця, зокрема у сфері послуг, готельно-ресторанного бізнесу та іншого.

Крім того, туризм може сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема, тих, що займаються виробництвом сувенірів та інших товарів для туристів. Це може стимулювати розвиток сільського господарства, ремесел та інших галузей, які можуть забезпечити робочі місця та доходи для місцевого населення. Крім економічного впливу, туризм може мати і соціальний вплив на суспільство, зокрема, сприяючи збереженню культурної спадщини та традицій, підвищенню культурного рівня населення, сприянню міжкультурному діалогу та розумінню між різними національностями та культурами. Отже, згідно зі стратегією сталого розвитку України до 2030 року, туризм може позитивно впливати на суспільство та сприяти подоланню бідності в Україні. Один із ключових шляхів досягнення цього полягає в розвитку екотуризму, який може сприяти збереженню природних ресурсів, зокрема лісів, водних ресурсів та біорізноманіття. Це може допомогти підвищити рівень життя місцевого населення, зокрема, через створення нових робочих місць та залучення інвестицій у розвиток інфраструктури. Додатково, у стратегії передбачено розвиток

культурного туризму, зокрема, етнічного та релігійного, що може сприяти збереженню культурної спадщини, залученню туристів та підвищенню культурного рівня населення. Це може також допомогти підвищити економічний розвиток регіонів та зменшити рівень бідності, зокрема, через залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Крім того, стратегія передбачає залучення громадських організацій та місцевих громад до розробки та впровадження проєктів у галузі туризму, що може сприяти включенню місцевого населення в розвиток галузі, підвищити економічну активність та соціальну включеність.

Порядок денний сталого розвитку до 2030 року є важливим документом, який спрямовує зусилля та плани для забезпечення сталого розвитку в різних галузях, включаючи туризм. Одним з ключових аспектів Порядку денного є впровадження сталого та екологічно чистого розвитку в туризмі. Забезпечення збалансованого розвитку туризму, що враховує потреби сучасного світу та забезпечує майбутнє покоління, є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку галузі. Порядок денний також містить важливі принципи, які забезпечують збереження природних ресурсів та навколишнього середовища, розвиток інфраструктури та підвищення якості та кваліфікації працівників в туризмі.

Ми вважаємо, що виконання Порядку денного сталого розвитку до 2030 року є важливим для забезпечення рівноваги між економічним розвитком та збереженням навколишнього середовища. Це може сприяти сталому розвитку туризму та покращенню якості життя людей у різних куточках світу [28].

2.2. Стан законодавства України в галузі сталого туризму

Реалії війни, з якими стикнулася Україна в лютому 2022 року кардинально вплинули на всі сфери життя, у т.ч. і на туризм. До 2022 року сталий туризм продовжував свій поступовий розвиток у напрямках, які є найбільш важливими, після цього періоду він зупинився. Саме тому у цьому пункті більша частина інформації буде зосередженою уже на тому, що було зроблено до 2022 року. Для визначення рівня розвитку сталого туризму в Україні, перш за все варто дослідити нормативно-правові акти, закони, декларації, які регулюють, регламентують та тлумачать діяльність сталого туризму в Україні.

Україна має декілька законодавчих актів та подібних документів, які регулюють сталий туризм. Деякі з них включають:

1. Закон України "Про туризм" - це основний закон, який регулює всі аспекти туризму в Україні, включаючи сталий туризм. Він містить вимоги щодо розвитку туризму з урахуванням збереження природних резерватів, культурної спадщини, розвитку доступності туризму для дітей, сімей, людей похилого віку та інвалідів тощо. Однак, у законі не згадується конкретно про «сталий туризм» - немає його визначення, тлумачення та конкретно шляхів розвитку, що є досить великим недоліком у розвитку сталого туризму як такого [13];

2. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" - цей закон визначає правові засади створення, охорони та використання природних заповідників та національних парків в Україні. Так як ці об'єкти є дуже важливими в розбудові сталого туризму, частково цей Закон можна вважати одним із тих, який направлений на розвиток даного виду туризму, незважаючи, знову ж таки, на відсутність прямих згадок про «сталий туризм» [14];

3. Нормативно-правові акти місцевих органів влади - різні рівні місцевих органів влади в Україні, такі як обласні, міські, сільські ради, можуть прийняти нормативно-правові акти, які стосуються регулювання туристичної діяльності на своїх територіях, зокрема сталого туризму. Ці акти можуть включати положення та

вимоги, спрямовані на збереження природних та культурних ресурсів, забезпечення сталого розвитку туризму та інші аспекти сталого туризму. Як правило, нажаль конкретно сталий туризм у цих документах не обговорюється, але там порушується тема розвитку тих складників, які можна вважати важливими частинами сталого туризму. Зокрема, це розвиток місцевого бізнесу, підтримка місцевої культури, архітектури, пропаганда використання місцевих продуктів, забезпечення роботою місцеве населення (зокрема в сфері туризму), розвиток всіх видів інфраструктури, що є дуже важливим для розвитку сталого туризму зокрема.

4. Національна стратегія розвитку туризму в Україні до 2026 року - це стратегічний документ, який містить стратегічні цілі та завдання щодо розвитку туризму в Україні, зокрема сталого туризму. Вона визначає пріоритетні напрямки розвитку туризму, включаючи заходи зі збереження природного середовища, культурної спадщини та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку туристичних регіонів. Нажаль, як і в попередніх документах, згадки про конкретно «сталий туризм» там немає, проте у документі одними із головних цілей виступають покращення життя місцевого населення, де здійснюється туристична діяльність, створення робочих місць та розширення можливостей громадян у туризмі, розвиток та покращення інфраструктури у відповідності до світових норм [32].

5. Міжнародні угоди та конвенції, які Україна має зобов'язання виконувати, такі як Конвенція про біорізноманіття [20], Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини [21], та інші міжнародні угоди, які стосуються сталого туризму. Ці угоди встановлюють зобов'язання щодо збереження природного й культурного спадку під час розвитку туризму та включають принципи сталого розвитку туризму.

6. Програми та проекти, реалізовані за підтримки міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, Європейська Рада, Програма розвитку ООН та інші. Ці програми та проекти можуть містити правила та рекомендації щодо розвитку сталого туризму в Україні, включаючи підвищення екологічної сталості, культурної спадщини та економічної вигоди від туризму.

Ці законодавчі акти, документи та міжнародні угоди визначають основні принципи та правила розвитку сталого туризму в Україні, включаючи заходи з охорони природного й культурного спадку, стимулювання економічного розвитку туристичних регіонів, підвищення екологічної сталості та забезпечення соціального благополуччя місцевого населення, що взаємодіє з туризмом. Однак, деякі з цих документів можуть бути вдосконалені й розширені з метою подальшого розвитку сталого туризму в Україні. Із більш конкретних документів, варто згадати про європейські стратегії, програми, хартії туризму, які впливають зокрема на розвиток сталого туризму на території України. Стратегія ЄС для країн Східного партнерства на 2020-2027 роки містить зокрема окремий розділ, присвячений розвитку туризму, включаючи сталість туристичного розвитку. В ньому визначені пріоритети та рекомендації для розвитку туризму в країнах Східного партнерства, включаючи Україну [27]. Європейська програма «Горизонт 2020» фінансує дослідження та інновації в ряді різних галузей, включаючи туризм, з фокусом на сталому розвитку та розвитку інноваційних рішень у галузі туризму. Українські організації можуть брати участь у проєктах, фінансованих у рамках цієї програми, для розвитку сталого туризму в країні [29]. Європейська хартія з регіонального розвитку встановлює принципи та цілі регіонального розвитку в Європі, включаючи розвиток туризму як одного з елементів регіонального розвитку. Він надає рекомендації та орієнтири для регіональних влад та організацій щодо розвитку сталого туризму, включаючи взаємодію між іншими регіонами та країнами Європейська хартія для сталого туризму розроблена Європейською комісією та Радою Європи з метою сприяння розвитку туризму в країнах Європи, включаючи Україну. Він містить ряд принципів та рекомендацій, спрямованих на підвищення стійкості туристичного розвитку, такі як економічна, соціокультурна та екологічна. У хартії також звертається увага до взаємодії між іншими зацікавленими сторонами, включаючи владні органи, бізнес, громадські організації та місцеве населення, для досягнення сталого розвитку туризму [10].

Ці європейські документи можуть послужити основою для розвитку та вдосконалення законодавства в Україні в галузі сталого розвитку туризму. Важливо отримати міжнародні стандарти та рекомендації, адаптувати їх до національного контексту та потреб країни, і розробити ефективні механізми впровадження та контролю за дотриманням законодавства. Ключові аспекти, які можуть бути вдосконалені та розширені, включають регулювання екологічного впливу туризму, стимулювання економічної стійкості в туристичних регіонах, захист прав та інтересів місцевого населення, розвиток інфраструктури та послуг, спрямованих на стійкість, та підвищення рівня свідомості та освіти щодо сталого туризму. В першу чергу, звісно, потрібно вдосконалити Закон України "Про туризм", додавши до нього тлумачення сталого туризму, а також розробити проєкт Закону «Про сталий туризм», який регулюватиме діяльність сталого туризму в Україні.

2.3. Рівень розвитку сталого туризму в Україні

XXI століття – період викликів для всіх країн світу, в тому числі і для України. Так як у 2017 році було проголошено доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», наша держава зобов'язалась прийняти усі необхідні заходи задля поширення сталого розвитку. В свою чергу, Україна володіє досить хорошим природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом, який може зацікавити не лише внутрішніх, а й іноземних туристів. В першу чергу, це сприятливі кліматичні умови (майже вся територія України знаходиться в помірному кліматичному поясі з м'яким кліматом), різноманітні ландшафти (від низовинних до гірських), розгалужена мережа гідрологічних об'єктів (понад 63 тис. річок, серед яких 9 — великих з площею водозбору понад 50 тис. км², понад 8000 тис. озер і лиманів із загальною площею дзеркала 4021,5 км² . Крім того, на території України є понад 28 тис. ставків і 7 великих каналів, загальною протяжністю 1021 км [3]), наявність виходу до двох морів – Чорне та Азовське, лісовий фонд (загальна площа земель лісового фонду — 10,4 млн. га, більшість з яких можуть бути використанні для потреб рекреації [11],

наявність різноманітних об'єктів природо-заповідного фонду (це, зокрема, 19 природних та 4 біосферних заповідники, 49 національних природних парків, 45 регіональних ландшафтних парків, 3078 пам'яток природи, 2729 заказників, 616 ботанічних, зоологічних садів, дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 793 заповідних урочища [12]) (Додаток А, Б). Окрім цього, у кожному куточку України є своя автентична культура, що зумовлено зокрема історичними та географічними чинниками (Україна займає досить велику територію – 603,7 тис. км², на якій проживає понад 130 національностей (за даними Всеукраїнського перепису населення))

Нажаль, в плані сталого розвитку туризму Україна є відносно відсталою, що зумовлено поширенням корупції, незацікавленістю місцевої влади у розвитку туризму на місцях, неграмотність держслужбовців, які відповідають за розвиток туризму, невідповідність туристичних установ нормам та принципам сталого розвитку тощо. Приблизно за декілька років до війни європейські партнери почали перейматися окремими видами туризму, які можна віднести до сталого, а також пропагувати розвиток місцевої культури, зокрема гастрономічної та еногастрономічної. В першу чергу варто згадати про те, що Україна входить до організації Slow Food. Головна її мета – зберегти гастрономічну автентичну спадщину кожного куточка планети, пропагувати споживання місцевої їжі та продуктів у місцевих виробників в той самий час не завдаючи шкоду природі [47]. У березні 2008 року Україна приєдналася до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО (2008), але лише у грудні 2018 року до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини було включено перший елемент гастрономічної спадщини одного з корінних народів України караміїв «Традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом). Досвід караміїв Мелітополя». В цілому, процес валоризації гастрономічної спадщини відбувався доволі повільно у порівнянні з наявним етно-культурним ресурсним гастрономічним потенціалом. З 2019 року, за підтримки проєктів Європейського Союзу та Українського культурного фонду, розпочалася активна робота з ідентифікації та

валоризації гастрономічної спадщини та генетичного біорізноманіття України. Відтепер досить велика кількість автентичних продуктів, страв, тварин і рослин входять у «Ковчег смаку» - онлайн-каталог продуктів, які перебувають під загрозою зникнення і є частиною культури і традицій усього світу. Від України в «Ковчезі смаку» уже зареєстровано 33 унікальні продукти із різних регіонів України [19]. Із 2018 року за підтримки та фінансування Європейського Союзу, в Україні було створено проєкт підтримки розвитку системи географічних зазначень. Зокрема, одним із найбільших результатів цього проєкту є створення громадських спілок «Дороги вина та смаку Української Бессарабії» та «Дороги смаку Прикарпаття», які разом утворюють громадську спілку «Національна еногастрономічна туристична мережа «Дороги вина та смаку України». Зокрема, у 2020 році стартував пілотний туристичний маршрут «Дороги вина і смаку Української Бессарабії». Маршрут об'єднує виробників локальних вин та традиційних харчових продуктів, що надають еногастрономічні туристичні послуги на власних локаціях та пов'язані в єдину систему еногастрономічних туристично-рекреаційних маршрутів, що проходять територією Української Бессарабії Одеської області [8], [25].

Окрім цих важливих ініціатив, фінансованих головним чином ЄС, до поширення сталого розвитку долучаються і місцеві бізнеси, зокрема ті, які так чи інакше можуть відноситись до туризму. Уже із 2011 року в Україні почав діяти проєкт підтримки й розвитку локальних гастропідприємців та малого бізнесу «Лавка традицій» від однієї із найбільших мереж супермаркетів в Україні – Сільпо. Однією з головних цілей цієї програми було здійснення стратегій заохочення сталого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури і виробництву місцевої продукції, тим самим сприяючи виконання 8 цілі сталого розвитку «Гідна праця та економічне зростання». З 2017 року в «Сільпо» у Києві, Дніпрі, Львові та Одесі проводяться фестивалі локальної гастрономії True & Local, на яких гості можуть відвідати лекції, майстер-класи та зустрітися з виробниками. Заходи допомагають знаходити гіперлокальних постачальників, які виготовляють продукти тільки для свого регіону. Організовувалися щотижневі дегустації в супермаркетах

«Виробник пригощає», а з 2019 року — гастротури «Агромадри» на самі ферми. Із 2015 року почав діяти уже інший проєкт – «Сталий розвиток міст України. Маріуполь» на чолі з організацією «Група Метінвест». Партнерами Фонду у реалізації стратегії сталого розвитку Маріуполя також стали міжнародні донори – Агентство міжнародного розвитку США (USAID), UNDP, UNICEF, Європейський інвестиційний банк (ЕІВ). Що стосується мети проєкту, що пов’язується так чи інакше з туризмом, то це розвиток туризму, рекреації, місцевої культури і виробництво місцевої продукції і передбачає за собою виконання ЦСР 11 – «Сталий розвиток міст і спільнот». Як результат, Група інвестувала 405 млн грн спільно з ФРМ та місцевою владою у проєкти з розвитку і підвищення якості адміністративних і медичних сервісів; підтримки інновацій, підприємництва та ІТ, проведення спортивних і культурних заходів, розвитку зелених зон та туризму; інфраструктурні та освітні проєкти, тим самим покращивши якість життя містян. Було створено туристичний кластер «Місто Марії», завдяки якому реконструювалися сквери, історичні будівлі та пам’ятки архітектури [7].

Можна знайти приклади впровадження принципів сталого розвитку і в деяких готельних мережах України, що є дуже важливою складовою туризму, адже заклади розміщення не лише приймають туристів на ночівлю, а й зачасти забезпечують увесь спектр послуг від харчування до розваг. Зокрема, серед таких підприємств доцільно виділити «11 Mirrors Design Hotel», що розташований у м. Києві. У цьому готелі існує система фільтрації води, що дозволяє вживати якісну воду з крану і відмовитись від використання бутильованої. Кожен номер готелю оснащений пам’ятками про бережне ставлення до екології, зокрема персонал закликає не змінювати постільну білизну і рушники кожен день для збереження водних ресурсів і зменшення об’єму стічних вод та використаної електроенергії. У готелі присутнє грамотне сортування сміття із якісною утилізацією, а також присутня переробка використаних матеріалів [35].

Дуже хорошим прикладом для готелів є зміна концепції на екологічну. У гірському готелі «Ковчег» Чернівецької області вся енергія видобувається з

відновлювальних джерел: сонячних панелей і колекторів. У комплексі використовуються енергозберігаючі лампи, встановлені крани з водозберігаючими насадками, змішувачі в душових кабінах з дрібним дифуззором, налагоджена система теплоізоляції. До відповідального використання природних ресурсів в готелі навчають і гостей: в кожному номері є пам'ятка про необхідність збереження води та електроенергії, сортування відходів. Нині є досить багато прикладів і менших екоготелів, головним чином вони розташовані в районі Карпат. Сюди можна віднести перший бабл-готель в Україні: GM Eco Bubble Hotel, комфортабельний екоготель “Бунгало” [22].

Аби якісніше дослідити ситуацію із сталим туризмом в Україні, необхідно також враховувати думку населення. У період з 20.03-20.04.2023 року нами було проведене опитування щодо дослідження про обізнаність громадян України та їх ставлення до сталого туризму (посилання на опитування - <https://forms.gle/LBSUuo3juv7L9Vqn8>). Опитування було розміщене у соціальних мережах Facebook та Instagram на особистих сторінках. Всього, було опитано 101 особу різних вікових категорій із різних областей України. Статистика щодо опитування наведена у додатку (Додаток В). Більшість опитаних респондентів – люди віком від 18-25 років, за статевою ознакою – жінки. Щодо місця проживання (якщо людина переселенець, враховується її проживання до війни в Україні), то найбільше респондентів виявилось із м. Київ, Київської, Рівненської, Волинської та Донецької областей (19%, 18%, 16%, 9%, 6 % відповідно). Респонденти у короткій довідці були ознайомлені із поняттям «сталий туризм», його основним наповненням та значенням у загальній структурі туризму. Найпершим завданням було визначити головні напрямки, які наші респонденти вважають основними у сталому туризмі. Для 58,4 % опитаних, сталий туризм в першу чергу – це культурний туризм, який орієнтується на збереженні культури, історичних пам'яток конкретних територій, особливостей та традицій певних груп населення, 49,5 % опитаних відмітили, що це вид туризму, орієнтований на використання місцевих ресурсів, продуктів, а також залучення місцевих бізнесів до розвитку території загалом, ще 40,6 % опитаних відповіли, що

сталий туризм для них – це подорожі в місця, які використовують відновлювальні джерела енергії у своїй роботі, займаються переробкою матеріалів та їжі, забезпечують робочими місцями місцеве населення (загальна кількість відсотків не рівна стам, так як респондентам було дано для вибору кілька варіантів відповідей). Як бачимо, респонденти в першу чергу відмітили правильне використання місцевих ресурсів як головну ознаку сталого туризму у комплексі із екологізацією туризму, його адаптації до сучасних тенденцій використання відновлювальних джерел та переробки сировини. Інші варіанти відповідей також обирались неодноразово, що вказує на комплексність та міжгалузевість сталого туризму, нерозривність усіх його компонентів (Додаток В).

У наступному питанні ми попросили респондентів обрати принцип сталого туризму, на який треба звернути найбільшу увагу при процесі його розвитку на території України. Найбільше відповідей набрав варіант «охорона довкілля, мінімізація збитку в процесі туристичної діяльності, екологічний нагляд за станом туристичного освоєння територій» (36,6 %), що є природним через екологічні проблеми, зокрема ті, які спричинені туристичною діяльністю (незаконна вирубка лісів заради розширення курортів, що спричиняє лавини, ерозію ґрунтового покриву; нераціональне використання земель природо-заповідного фонду, що веде до знищення важливих представників флори та фауни; готелі, які є надзвичайно великими забруднювачами води та які надмірно використовують енергетичні, водні ресурси тощо) (Додаток В).

У наступному питанні ми попросили оцінити рівень розвитку сталого туризму на території України (до 24.02.2022 року), де близько 50% дали оцінку 4-5 балів з 10, що є нижчим середнього. Це спричинене відсутністю нормальної законодавчої бази, недостатньою пропагандою серед населення України і загалом необізнаністю про сталий туризм серед населення України (Додаток В).

У наступному блоці ми поставили респондентам завдання оцінити певні види туризму крізь призму сталості. Оцінки були досить різноманітними, що свідчить про відносно хороший розвиток одних складових сталості, та водночас недостатній

розвиток інших. Результати можна побачити у додатку В. За динамікою відповідей можемо побачити, що респонденти вважають найбільш розвинутими в Україні за критеріями сталості гастрономічний та гірський туризм, хоч середня оцінка із всіх відповідей насправді є посередньою в абсолютному відношенні, а найменш – екологічний туризм, що спричинене відсутністю пропаганди даного виду туризму серед населення взагалі а також мінімальними звітами перед населенням щодо розвитку норм сталості на територіях, що знаходяться під охороною.

Досить важливою проблемою в Україні є розвиток інклюзивного рівного середовища для людей з особливими потребами, в тому числі включення їх до туристського процесу на рівні з іншими громадянами. Саме тому ми вирішили окремо виділити питання щодо оцінки туризму в контексті комфорту для людей з особливими потребами. Зважаючи на особистий досвід та реалії нашої держави щодо просування туризму серед вразливих груп населення, оцінки респондентів є досить низькими, що свідчить про необхідність врахування потреб людей з обмеженими можливостями задля виконання цілі сталого розвитку 10 скорочення нерівності (Додаток В).

Ще однією важливою проблемою в Україні є екологізація готелів та їх відповідність вимогам сталого туризму. Головним чином, готелі, які дотримуються окремих вимог сталого туризму є представниками найбільших готельних мереж у світі (наприклад, InterContinental та RadissonBlu). Ці готелі є досить дорогими і часто недоступними для значної частини населення України, саме тому оцінки також є нижче середніх (Додаток В) Загалом, за результатами опитування, 76,2% опитаних ніколи не відпочивали в Україні у місцях, які так чи інакше відповідають нормам сталого туризму. Окрім цього, ми попросили респондентів обрати твердження, які на їх думку найповніше описують сталий туризм на території України. Враховуючи думку більшості, можна виділити топ 3 твердження, які описують сталий туризм в Україні:

1. Недостатньо розвинутий
2. Освітньо-просвітницький та цікавий
3. Природо орієнтований

До анти-топу увійшли такі твердження (Додаток В):

1. Неважливий і нудний
2. Популярний серед населення
3. Недорогий

Отже, як бачимо, зацікавленість у сталому туризмі в населення України є. Головна проблема – відсутність знань про даний вид туризму, недостатня пропаганда відповідальних подорожей та дорога вартість на території України. Сталий розвиток туризму в Україні має бути орієнтованим перш за все на раціональне використання ресурсів через розбудову інфраструктури та кращу поінформованість місцевого населення про потенційні можливості їх громад (міст, селищ) у наданні туристичних послуг. На разі більшість представників від місцевих громад звертають недостатню увагу на встановлення зв'язків бізнесу та місцевого населення, через що послуги, які надаються можуть бути неконкурентними та нецікавими для туриста.

2.4. Світовий досвід впровадження цілей сталого розвитку в туризм: огляд прикладів

На відміну від України, світ уже давно впроваджує принципи сталого розвитку в усіх сферах життя, у тому числі в туризмі. У цьому пункті ми охарактеризуємо світовий досвід виконання усіх цілей сталого розвитку крізь призму туристичної галузі. Отже, 1 ціль сталого розвитку зосереджена на подолання бідності в усіх її формах та усюди. Досить яскравими прикладами є діяльність соціального підприємства Прагулік у Чехії - організували роботу гідами для безхатків (проведення екскурсій місцями життя безхатків): безкоштовно їх навчали, забезпечували необхідними засобами, платили зарплату та забезпечували житлом на тимчасовій основі. Засновники відмічають, що вони дають інструменти для покращення їх життя, але відповідальність за нього несуть самі люди. Окрім цього, ці екскурсії несуть велику виховну ціль, адже показують звичайним людям життя

безхатків і стимулюють вчитися, працювати задля кращого життя. Як результат – безхатків стало менше і загальний рівень життя почав покращуватися [6].

Наступний приклад можна віднести частково і до 1, і до 2 цілі (подолання голоду та розвиток сільського господарства): з 2020 року у селі Шачжоу (Китай) почали просувати сільський туризм та вирощувати високоякісні фрукти. Для місцевих мешканців були організовані програми навчання, щоб допомогти їм здобути навички у таких професіях, як кухар ресторану та працівник індустрії сільського туризму. Завдяки зусиллям було створено понад 350 робочих місць. Крім того, що всі мешканці села змогли вирватися з бідності, Шачжоу також відома такими званнями національного рівня, як «село краси та дозвілля», «зразок для наслідування в галузі етнічної єдності та прогресу», «ключове село для просування сільського туризму» та «традиційне китайське село» [40]. Щодо 3 цілі, то вона стосується міцного здоров'я і благополуччя, зокрема вона є актуальною для розвитку медичного туризму. У Таїланді представили нову державну програму Wellness Sandbox («медичну пісочницю») для розвитку медичного туризму в країні. Розвиток медичного туризму за планами місцевого уряду має сприяти зростанню економіки Таїланду. За новою програмою Wellness Sandbox райони Хуа Хін та Ча-ам мають намір популяризувати як найкращі напрямки оздоровчого туризму у світі, рекламуючи місцеві делікатеси, тайський масаж та спа-послуги, а також традиційну медицину та продукцію з лікувальних трав. Курорти та спа-салони, що беруть участь у «медичній пісочниці», повинні відповідати стандартам профілактики COVID-19, встановленим управлінням з безпеки та охорони здоров'я [53]. Окрім цього, сюди можна віднести приклади покращення умов туризму для пенсіонерів. У Канаді розроблено спеціальну програму подорожей для пенсіонерів на потязі. Вони спеціально обладнані, мають місця для людей із особливими потребами та обладнані м'якими кріслами для максимального комфорту та затишку. Поїздка проходить плавно, і за вікном у вас буде багато пейзажів (і диких тварин). Таким чином, пенсіонерам не потрібно зайвий раз ходити у важкі маршрути – вони їх проїжджають на потязі і мають змогу побачити всі чудові пейзажі, як у пішій прогулянці [38].

Щодо 4 цілі, яка стосується якісної освіти, то сюди можна віднести різні освітні програми, зокрема таких університетів як Сорбонна за підтримки ЮНЕСКО , що спеціалізується на туризмі, дослідженнях в галузі культури, та суспільного розвитку [18], інтернет навчання із сталого туризму (така програма є у Швейцарії, розроблена для всіх професіоналів у корпораціях, неприбуткових організаціях та державних установах, що вимагають знань та практики сталого розвитку) [49].

Щодо цілі 5, яка має на меті подолати гендерну нерівність, то вона головним чином найбільш актуальна в Африканських країнах та країнах Сходу, де жінки мають найменше прав. Зокрема, у Саудівській Аравії на державному рівні жінкам віком від 23 років почали видавати ліцензії на проведення екскурсійної діяльності. Схожу програму розробили і в Марокко. На початку запуску програми ліцензії отримало 13 жінок [33].

Один з провідних банків ПАР, Nedbank, розпочав інноваційну ініціативу з розширення можливостей для просування бізнесу чорношкірих жінок у сфері туризму. У 2021 р. двадцять п'ять жінок у кожній провінції – всього 225 – були відібрані для навчання розвитку підприємства, щоб гарантувати, що жінки є каталізатором трансформаційного економічного зростання та створення робочих місць. Ця ініціатива підтримує програму Департаменту туризму «Жінки в туризмі» (WiT), яка є ініціативою, що сприяє розвитку та розширенню прав і можливостей жінок у туристичному секторі [44].

6 ціль, яка стосується чистої води і санітарії, є надзвичайно важливою в туризмі і у світі також є багато прикладів ефективного впровадження її у життя. Наприклад, на острові Нікої для басейнів при готелях використовують морську солону воду, яка доповнена також опрісненою водою, що попередньо використовувалася [65], а у американському готелі Gaia Napa Valley налагоджено використання так званої «сірої» води (стік з душів та умивальників), яка, пройшовши через невеликі фільтри, використовується для поповнення ставка та поливу рослинності на великій території готелю [9].

Ціль 7 проголошує доступну та чисту енергію. У готелі Campi ya Kanzi використовують лише відновлені джерела енергії, з фотоелектричними панелями для електрики та сонячними котлами для гарячої води, що забезпечує мінімізацію вуглецевого сліду. Споживання енергії вимірюється та контролюється щомісяця, завдяки лічильникам у всіх номерах [50]. Feynan Ecolodge розташований у біосферному заповіднику Дана, Йорданія, і має репутацію одного з найкращих прикладів сталого туризму у світі. Приміщення працює у партнерстві з Королівським товариством охорони природи та працює на сонячній енергії, що значно зменшує загальний викид вуглецю. В результаті гості можуть залишитися в лоджі, знаючи, що роблять свій внесок у захист навколишнього середовища [37].

Ціль 8 проголошує гідну працю та економічне зростання, повну продуктивну зайнятість для всіх. Яскравим прикладом є проект «Повне якісне навчання для працівників готелю в Тунісі», зосереджена на розробці обширної програми безперервного навчання для співробітників готелю. Ця програма розроблена для підвищення кваліфікації працівників готелю з метою підвищення якості обслуговування та підвищення обізнаності про стійкість. Як результат, проект має на меті сприяти розвитку регіонального туризму та можливостей працевлаштування в довгостроковій перспективі [55]. У Південній Африці приватний природний заповідник Grootbos розробив Green Futures College, який пропонує офіційний курс із садівництва, керівництва та гостинності з 2003 року, даючи професійні навички молоді громади, щоб змінити їхнє життя: понад 300 молодих людей закінчили навчання, з більш ніж 90% випускників влаштовуються на роботу по закінченню курсу, 40% – із самим будиночком. Щороку троє студентів отримують можливість на все життя, відправитись працювати у відомий туристичний центр Eden Project у Корнуоллі, Великобританія [63].

Ціль 9 спрямована на розвиток інновацій та інфраструктури в контексті сталого розвитку. І ця ціль сталого розвитку також знайшла свій слід в туризмі. Після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році німецька влада вирішила не запускати нову атомну станцію вартістю в кілька мільярдів євро поблизу кордону з Нідерландами.

Однак це не була повна втрата. У 1990-х роках це місце було перетворено в Wunderland Kalkar, парк розваг із гойдалками всередині градирні реактора. Wunderland Kalkar виник із виведеної з експлуатації атомної електростанції «Шнеллер Брютер». Голландка Хенні ван дер Мост купила атомну електростанцію в 1995 році і переоблуднала її на готель, конференц-центр і розважальний заклад. Wunderland Kalkar розташований прямо через кордон між Арнемом і Неймегеном, серед чудових садів і ставків. Перепрофілювання атомної електростанції у те, що має позитивний вплив на навколишнє середовище, є свідченням прихильності нинішнього покоління до стійкості [36].

Ціль 10 орієнтована на зменшення нерівності всередині та між країнами. Зокрема, ця ціль актуальна для такої країни як Індія, приклад з якої описаний далі. Проєкт розвитку туризму в Уттар-Прадеш (Індія) за підтримки Світового банку є інноваційним проєктом. У цьому проєкті в двох основних напрямках, а саме в регіонах штату Агра та Брадждж, проєкт з ліквідації бідності та створення робочих місць здійснюватиметься через заходи, пов'язані з розвитком туризму. У рамках цього проєкту, поряд із створенням та розвитком основних туристичних об'єктів на пам'ятках/об'єктах обраних територій, також пропонується ряд заходів для економічного/соціального розвитку суспільства та створення робочих місць. Проєкт принесе користь громадам і підприємцям поблизу деяких з основних туристичних визначних місць у цільових районах. Підприємці, які беруть участь у туристичному ланцюжку цінності або прагнуть брати участь у них, такі як водії рикш, місцеві ремісники, вуличні торговці та постачальники продуктів харчування та напоїв, а також представники громади, отримують переваги від більшого доступу до основних послуг та розширених можливостей отримання доходу та робочі місця. Крім того, підприємці та власники малого бізнесу отримують користь від розвитку навичок та диверсифікації, підтримки розвитку бізнесу та посилення зв'язків із туристичним ланцюгом створення вартості [64].

Ціль 11 спрямована на сталий розвиток міст і громад. Туризм є одним із інструментів пришвидшення сталого розвитку в громадах, створюючи додаткові

робочі місця, розвиваючи місцевий бізнес та показуючи культуру і природу громади. Щодо яскравих прикладів, то варто згадати наступний. У Франції була розроблена державна програма підтримки ремонту та реставрації будинків. Правда, сільські жителі, які погоджувалися брати участь у цій програмі, підписувалися зустрічати у себе туристів протягом наступних десяти років. Програма мала величезний успіх. Багато дослідників, які вивчали явище розвитку сільського туризму у Франції, кажуть, що завдяки цьому села Франції відродилися і ожили. Сільський туризм в зародку свого розвитку породив відродження безлічі невеликих населених пунктів, адже для того, щоб туризм розвивався і приносив гроші, потрібно розвивати інфраструктуру. В невеликих селах почали ремонт доріг і комунікацій, реставрацію будинків і історичних пам'яток і, що важливо у Франції розробили спеціальну програму, яка підтримує сільський туризм. Для того, щоб туристи повернулися в село, в якому колись відпочивали, необхідно забезпечити їм всі зручності, і тому програма уряду Франції передбачала не тільки реставрацію будинків, але і відкриття регіональних представництв банків, щоб іноземцям було зручніше. Для туристів комфортабельність проживання в таких місцях була піднята до міського рівня [18].

Ціль 12 проголошує відповідальне споживання та виробництво. Європейські країни відповідально ставляться до сталого туризму, особливо до відповідального споживання, зокрема одним із лідерів є Франція. Тут поширений відпочинок на органічних фермах. Яскравою його рисою є те, що майже всі продукти харчування вирощуються на фермах і працівники пропагують своїх гостей до відповідального споживання через екскурсії, майстер-класи, залучення до процесу вирощування та приготування різних продуктів тощо [45]. Утилізація сміття в Японії – гостра тема, так як вона має досить малу площу. Поєднавши ці фактори, японці створили насипні острови зі сміття – зокрема для туристичних цілей. Сміттєвий острів Порт Айленд вміщує на собі готелі, зони відпочинку та парки [2].

Ціль 13 спрямована на пом'якшення наслідків зміни клімату. Нова когенераційна установка в нью-йоркському Hilton Midtown використовує електростанцію потужністю 1,75 мегават, що працює на більш чистому спалюванні

природного газу, виробляє понад 50 відсотків електроенергії та 35 відсотків пари, необхідних для живлення майже 2000 гостьових номерів готелю, і зменшує вуглецевий слід готелю більш ніж на 30 відсотків [60].

Збереження морських ресурсів – наступна важлива ціль сталого розвитку, яка також знайшла своє відображення в туристичній сфері. Увіта, невелике село в Коста-Ріці, щороку проводить фестиваль китів, щоб відзначити ці величезні океанські чудеса. Туроператори, які проводять заходи зі спостереження за китами, повинні використовувати 64 практики для відповідального спостереження за китами, щоб отримати зірки від Keto Foundation, некомерційної організації, що займається охороною моря в Коста-Ріці [41].

Ціль 15 спрямована на захист та відновлення екосистем суші. Однією з провідних країн у цьому плані є Коста-Рика. Національна програма оплати екологічних послуг, заснована в 1997 році, має одну основну сутність: якщо ви залишите ліс на своїй території недоторканим, країна заплатить вам, що свідчить про те, наскільки екотуризм в Коста-Ріці має першорядне значення. Екотуристична діяльність у Коста-Ріці передбачає відвідування заповідних територій (наприклад, національних парків і приватних заповідників), центрів порятунку дикої природи, а також сімейних плантацій кави та органічних ферм. Збори, які відвідувачі сплачують за доступ до цих територій, часто спрямовуються на утримання, купівлю та збереження землі, захист видів, що знаходяться під загрозою зникнення, та навчання місцевих студентів екологічним питанням [41].

Ціль 16 спрямована на сприяння мирним та інклюзивним суспільствам для сталого розвитку. Сюди можна віднести різноманітні екскурсії на місцях пам'яті, в місцях, що постраждали від війни (наприклад, екскурсії в Хіросімі у Японії, екскурсії в колишні концтабори у Польщі [34]). Двоє друзів — один палестинець, який виріс в Єрусалимі, інший — американський єврей — працювали разом у посередництві та врегулюванні міжнародних конфліктів у таких місцях, як Сирія, Афганістан та Колумбія. Відчуваючи обмеженість кількістю людей, яких вони могли охопити завдяки цій роботі, пан Абу Сара та пан Купер вирішили застосувати свій досвід у

зовсім іншій сфері: туризмі. Їхня мета полягала в тому, щоб перетворити подорожі — і мандрівників — у силу миру. Головна особливість – групу туристів очолює два гіді із різних сторін конфлікту. Наприклад, під час туру по Ірландії та Північній Ірландії гіді разом очолюють екскурсію по Белфасту, Деррі та Дубліну. А під час подорожі Святою Землею групи відвідують Тель-Авів, Вифлеєм та Єрусалим у супроводі палестинського араба та ізраїльського єврея [39].

Остання ціль сталого розвитку орієнтована на міжнародне співробітництво між країнами в досягненні цілей сталого розвитку. До цієї цілі є дуже багато прикладів в контексті туризму, так як туризм сприяє глобалізації та об'єднанні народів та культур. Одним із таких прикладів є співпраця між країнами ЄС: Smart Tourism Destinations — це ініціатива Європейської Комісії, спрямована на підтримку міст ЄС у полегшенні доступу до туристичних та готельних продуктів і послуг за допомогою технологічних інновацій. Міста ЄС впроваджуватимуть інноваційні цифрові рішення, щоб зробити туризм сталим та доступним, повністю використовуючи свою культурну спадщину та креативність для покращення туристичного досвіду. Зокрема, проєкт буде зосереджено на тому, як міста ЄС можуть прийняти підходи, керовані даними, щоб стати або покращитися як сталий туристичний напрямок, і характеризуватиметься залученням великої кількості зацікавлених сторін, у тому числі як політиків, приватного сектору, практиків та наукових дослідників [48].

Підсумувавши, можна зробити висновок, що всі цілі сталого розвитку прямо або опосередковано можна інтегрувати в туризм. Різноманітні країни розвивають туристичну сферу за принципами сталого розвитку і вдало показують свій досвід іншим країнам. Саме завдяки таким крокам можна зберегти екосистеми, сповільнити зміну клімату та покращити життя у суспільстві.

РОЗДІЛ 3. СТАЛИЙ ТУРИЗМ ЯК ОСНОВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

3.1. Пропозиції розвитку сталого туризму в Україні: приклади на основі міжнародного досвіду

Розвиток сталого туризму в Україні є досить молодим та поки непопулярним напрямком. Беручи до уваги наше соціальне дослідження, 100% респондентів вважають, що розвиток сталого туризму в Україні є необхідним (Додаток В). Як показує досвід, впровадження принципів сталого розвитку в туризмі приваблює інвесторів та туристів із різних куточків світу, надає інструменти для покращення рівня життя місцевого населення та населення цілих країн, дозволяє зберегти цілі екосистеми та покращує екологічну обстановку у регіоні розвитку принципів стійкості. Надзвичайно складна геополітична ситуація в Україні, спричинена війною, зупинила процеси інтеграції принципів сталого розвитку у внутрішній туризм країни і тим самим перекрила туристичні потоки з інших країн світу та значно скоротила внутрішні. Нині пріоритет в туризмі надають поствоєнному туризму, орієнтованому, наприклад, на відвідуваннях місць пам'яті, екскурсіях по місцях, постраждалих від бойових дій тощо. Звісно, з одного боку це є правильним кроком і частково він стосується 16 ЦСР, так як має на меті відкривати людям згубність наслідків війни, проте зосереджувати головну увагу на цьому також не потрібно, аби після закінчення війни змінити імідж від зруйнованої країни до країни із квітучою економікою та багатими традиціями. Нині, звісно потрібно нагадувати всьому світу про проблематику війни і важливість різного роду допомоги, тому уже на сьогоднішній день досить доцільно розвивати туризм місцями пам'яті, зокрема у Київській області, наголошуючи на тому, яких наслідків завдає війна та закликаючи до миру та підтримки суверенітету всіх держав світу. Що стосується поствоєнного періоду, то по-перше, варто розвивати туризм, орієнтований на місцеві звичаї, традиції, культуру, природу. Ми вважаємо, що такий туризм варто розвивати перш за все у сільській

місцевості (так як там більш збережені вищеописані складники), а також поблизу деяких природоохоронних місць, зокрема НПП. Одним із лідерів у світі в цьому напрямку є Велика Британія. Як приклад, можна взяти містечко Норфолк, де туризм розвивається за принципами сталого розвитку. Із важливих рис сталого розвитку туризму, які там присутні, варто виділити наступні:

1. Акцент на повільних подорожах, що дозволяють роздивитися все, що оточує і в той же час мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище;
2. Живлення міста електрикою відбувається за допомогою вітрових турбін (цьому сприяє приморське розташування);
3. Заборона руху транспорту (автомобілі, автобуси, мотоцикли) по одній із головних доріг а також збудована дорога для «повільного» транспорту (кінний, велосипедний);
4. Відновлення водної екосистеми місцевого каналу та бережне ставлення до орнітофауни за рахунок повільно плаваючих човнів, які рухаються за допомогою електропалива або інших відновлюваних джерел (за рахунок цього не пошкоджуються водорості, не розмиваються береги та всі відходи залишаються на борту);
5. Використання місцевим музеєм дощової води для відновлення італійського саду;
6. Готель, орієнтований на збереження навколишнього середовища (не використовують упаковку і картонні коробки, тримають курей, будиночок який зроблений із цеглинок із спресованого паперу, окремі кімнати мають окреме електропостачання, яке працює лише за наявності в номері гостей);
7. Концерти та фестивалі у Тетфордському лісі спрямовані на збір коштів для підтримки місцевої екосистеми, екскурсанти також приймають безпосередню участь у відновлення рослинності, що зникає. Також там заборонено користуватися автомобільним транспортом та велосипедами, які там є для пересування, часто жертвують на благодійність;

8. Розвиток та підтримка місцевого бізнесу (зокрема там існує маленька автентична пивоварня, пиво на якій готують за древнім рецептом із місцевого ячменю, окрім того, місцеве виробництво гарантує зменшення парникового сліду; варто також відмітити виробництво екологічних льодяників, родом із 19 ст. із місцевих продуктів). Варто наголосити на тому, що розвиток місцевого бізнесу дає поштовх для розвитку або відродження культури та традицій а також забезпечує місцеве населення робочими місцями.

Як бачимо, Британський приклад орієнтований головним чином на екологізації туризму, що буде дуже важливим після війни, так як вона дуже згубно впливає на екологію. Як же даний досвід можна інтегрувати в Український сталий туризм? Дуже просто – створити схожі поселення за цим прикладом, головним чином у сільській місцевості, що сприятиме відродженню села, поведе за собою відродження культурних та традиційних особливостей певної місцевості, забезпеченню місцевого населення робочими місцями, відродженню стародавніх ремесел та надходження коштів у місцевий бюджет, що буде каталізатором до вищого рівня життя. Сприятиме цьому також реформа децентралізації. Громади після децентралізації мають право вирішувати питання на локальному рівні, використовуючи різні способи, такі як референдуми, загальні збори громадян за місцем проживання, колективні та індивідуальні звернення жителів до органів і посадових осіб міського самоврядування, громадські слухання тощо. Громада має право виділяти свої інтереси, проводити різноманітну роботу для покращення сфери обслуговування населення, розвитку місцевої самобутньої культури і як наслідок – прогресивний розвиток внутрішнього туризму. Проте, як і 10, як і 20 років тому, головна проблема – це матеріально-технічна та фінансова база для впровадження проектів розвитку галузі у життя. В. М. Алексєєв вважає, що «без ініціативи мешканців відповідного населеного пункту та постійного контролю з боку громадян за дотриманням органами місцевого самоврядування принципів, з якими воно здійснюється в Україні, самодостатність територіальних громад є неможливою» [16].

Досить важливою метою туризму також повинно бути сприяння інклюзивному середовищу із рівністю для усіх і усюди. Зокрема, в нашому опитуванні ми порушили тематику цього питання (Додаток В).

Як бачимо, місцеве населення вважає рівень інклюзивності туристичного середовища нижчим середнього. В Україні виправити цю ситуацію дозволить наслідування прикладів інших країн, наприклад облаштування спеціальних туристичних маршрутів на потягах із високим рівнем комфортності (стане чудовою заміною «класичного» туризму для пенсіонерів та людей з інвалідністю) – вони зможуть їхати потягом, наприклад, в районі Карпат і спостерігати за красотами. В деяких місцях можливо робити зупинки і виходи, в такому випадку збільшувати кількість гідів, які допомагатимуть пересуватися. Це дозволить найбільш вразливим групам населення пізнати на собі всі радощі туристичних подорожей, тим самим не зазнавши дискомфорту у процесі.

Варто також наголосити на аспекті навчання школярів та студентів. На уроках географії (які, останнім часом нажаль дуже знецінюють), екології, дітям повинні розповідати про сталий туризм а також залучати до сталої туристичної діяльності, що вплине вцілому на світосприйняття та формування особистостей майбутніх поколінь.

Як повідомляє регіональний директор Світового банку у справах країн Східної Європи Аруп Банерджі, рівень бідності в Україні до кінця 2022 року зріс в 10 разів (на початку 2022 року цей показник був 2%, а вкінці – 25%). Головним чином, зубожіння найбільше спіткало сільську місцевість. Сталий туризм знову ж таки повинен допомогти вирішити цю проблему. По-перше, у сільській місцевості або поблизу них знаходиться досить багато баз відпочинку, тому варто залучати людей до роботи у них, підвищувати їх кваліфікацію різноманітними тренінгами та курсами тощо. Окрім цього, саме місцевих жителів повинні забезпечувати робочими місцями в туристичній сфері та дотичній до них, адже вони найбільше зацікавлені у розвитку туризму на своїй землі, так як це в загальному сприяє підвищенню рівня життя. По-друге, громади повинні стимулювати розвиток місцевого бізнесу, що

зацікавлюватиме туристів, наповнить громаду грошима і сприятиме загальному покращенню рівня життя [30].

Також туризм повинен бути спрямованим на збереженні культурних, архітектурних та природних ресурсів. Мають бути, наприклад, проведені різноманітні благодійні фестивалі, концерти, де водночас розкривається культура та традиції місцевості та збираються гроші на відновлення якогось туристичного або культурного ресурсу. В Україні нині знищено або сильно пошкоджено близько 550 об'єктів культурної спадщини, саме тому після війни актуальним буде їх відновлення [4].

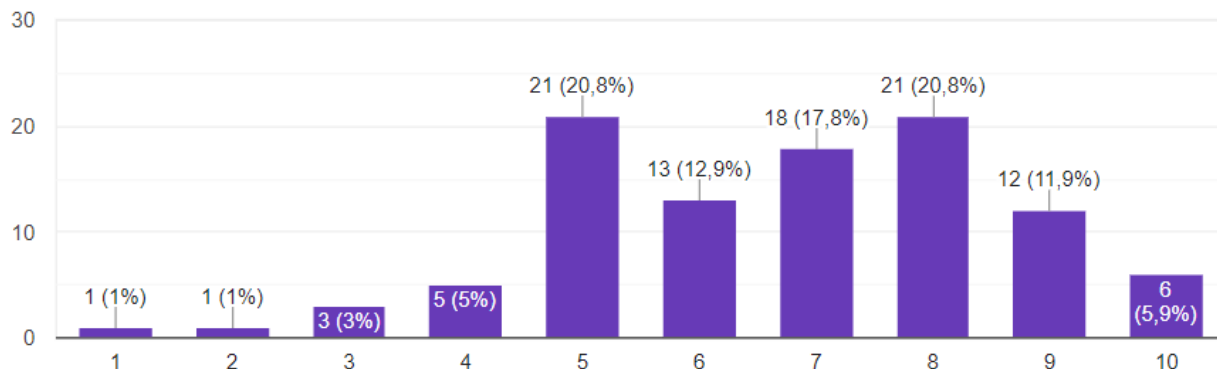
3.2. Пропозиція створення проєкту «сталого» туристичного поселення

Розвиток сталого туризму на території України є дуже актуальним, саме тому ми пропонуємо створити загальний проєкт «сталого» туристичного поселення, яке може бути присутнім в усіх громадах України.

Метою даного проєкту є відродження сіл України, традиційних ремесел, загальне покращення рівня життя та екологічної ситуації. По-перше, варто зупинитися на питанні, як же стале туристичне поселення допоможе екології? Один із постулатів сталості говорить, що сталий туризм є туризмом на невеликі відстані, тому що доїжджання на більшості видів транспорту несе шкоду навколишньому середовищу (через викиди шкідливих речовин в атмосферу). Аби бути відповідальним туристом, краще подорожувати не тільки всередині країни, а й досліджувати місцевість, поблизу якої людина проживає. Як показує питання із опитування про те, наскільки респонденти оцінюють свої знання про рідний край, то вони є вищими середнього, що свідчить про зацікавленість історією рідного краю. Низьких оцінок досить мало, в принципі як і найвищих. 97 % цих людей відповіли також, що вони хотіли б краще і більше дізнатися про свій край.

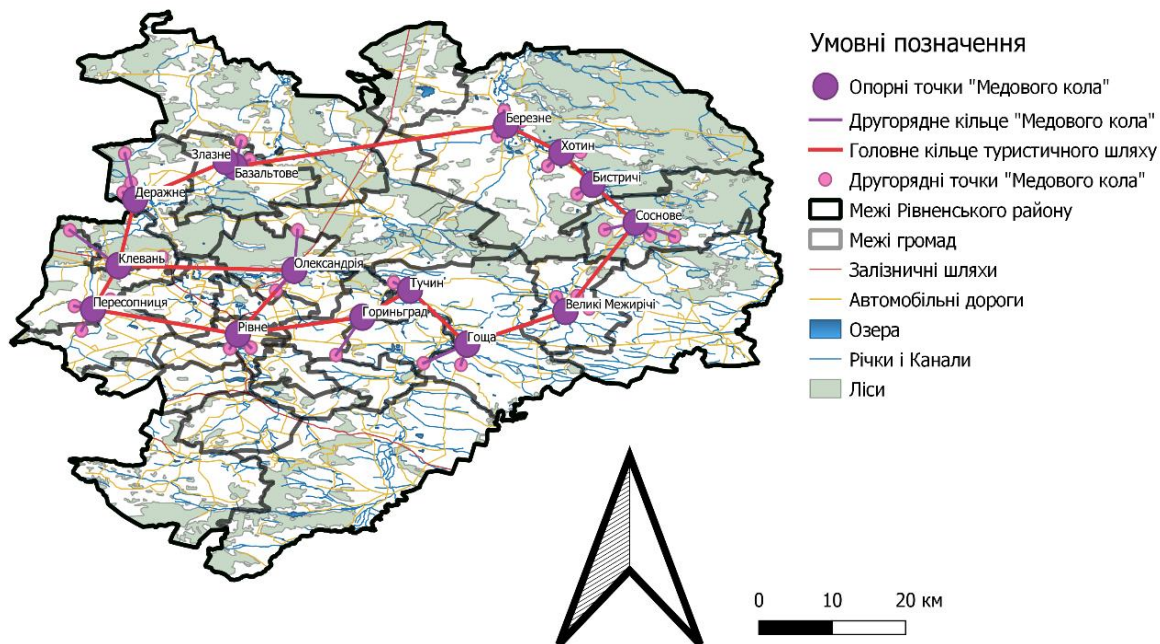
Оцініть свої знання з історії, культури, природи та традицій рідного краю за шкалою від 1-10, де 1 – це зовсім не знаю і не цікавлюсь цим, а 10 – досконало знаю про історію, культуру, природу та традиції рідного краю.

101 відповідь

Рис. 3.1. Оцінка знань історії, культури, природи та традицій рідного краю респондентів (виконано автором за матеріалами власного опитування)

По-друге, для зменшення парникового сліду застосовують практику використання місцевих продуктів.

Рис. 3.2. Схема туристичного шляху «Медове коло» (виконано автором за матеріалами [31])

Помірний клімат та достатнє зволоження території України цілком можуть забезпечити потреби туристичних поселень, при цьому також використовуючи

місцеві продукти для готування автентичних страв а також залучення туристів до праці на сільськогосподарських роботах.

Варто врахувати також особливості стародавніх ремесел територій. Наприклад, Рівненщина та Житомирщина славиться своїм традиційним бортництвом. Зокрема, на Рівненщині створено проєкт розвитку туризму «Медове коло», за яким бортництво є ключовою складовою розвитку даної дестинації. Кільце маршруту показано на картосхемі.

До речі, походження назви «Медове коло» якраз і пов'язане з бортництвом – взагалі даний край не є популярним серед туристів і мало хто знає про те, що в основі його традиційної культури лежить багатовікова традиція виготовлення меду, яка є дійсно унікальною. Нині є не так багато саме традиційних місць виготовлення меду, але одним із них для прикладу є село Князівка, що у Березнівському районі, де одна сім'я донині займається традиційним бортництвом. Зважаючи на специфіку, люди у ньому місці могли б розвивати свій бізнес (продаж меду), що позитивно впливатиме і на імідж Рівненщини, і на матеріальний стан цих людей [31]. Також мед із лісових диких бджіл Житомирщини і Рівненщини внесений до списку гастрономічного надбання організацією Slow Food Україна і може зацікавити не лише внутрішніх туристів, а й іноземних. Якраз розвиток подібних дестинацій та розробка сталих туристичних поселень поблизу них є досить хорошою ідеєю, яка варта уваги. Окрім цього, варто наголосити на важливості проведення фестивалів, так як вони будуть збільшувати туристичні потоки в цілому і при тому всьому більше розкривати історію та культуру краю. Кошти, отримані від проведення даних заходів, можна було б направляти на відновлення екосистем або об'єктів культурної спадщини громади.

Щодо місць тимчасового розміщення, то їм варто приділити дуже багато уваги. В Україні є місця розміщення, орієнтовані на сталий розвиток, але їх дуже мало і вони є досить дорогими. Варто розробити проєкт будиночків, для прикладу, із повторно використаних матеріалів або використаних контейнерів, використовуючи для електроенергії та опалення енергію із відновлювальних джерел (найпопулярніші в Україні – сонячні панелі). Варто окремо відмітити важливість компоненту

інклюзивності – як мінімум, потрібно розробити зручні під'їзди для людей, які пересуваються за допомогою інвалідних візків, а також позбавити приміщення порогів, що значно спростить їх пересування. Також вдалим варіантом була б побудова дерев'яних будиночків у лісовій місцевості, аби злитися із природою ще більше. Для господарських потреб (миття, прання, тощо) варто було б установити систему дощового та снігового збору води. Особливо актуальним це буде для Карпат та західної частини України. У кожному будиночку має бути власне водопостачання та електроенергія, яка вмикається лише тоді, коли там є гості. Окрім цього, варто було б поставити систему фільтрації води, аби гості могли пити якісну воду з кранів та мінімізувати використання пластику.

Щодо пересування – це виключно електротранспорт, вело або кінний. Автомобілі або автобуси, якими доїжджатимуть варто буде залишити на паркувальних місцях перед в'їздом у населений пункт.

Одне із найголовнішого – підготовка персоналу. Перед запуском такого проєкту потрібно відібрати персонал серед місцевих жителів та підготувати його до роботи курсами та тренінгами, де вони зможуть здобути кваліфікацію та надавати якісні послуги. Це стосується сталого розвитку можливістю забезпечення роботою місцевого населення і підвищення їх добробуту.

Головна ідея «сталого» туристичного поселення – зробити не готель, не туристичну базу, а по-справжньому змінити певні села, орієнтувавши їх на туристичні потреби, які ще й будуть позитивно впливати на екологічний стан та ментальне здоров'я місцевого населення та гостей. Люди повинні відпочивати у таких місцях і бачити їх позитивний вплив на природу, культуру, свідомість гостей та, вцілому, на економіку цілих громад.

Отже, в цьому пункті варто виділити головні тези:

- Подорожі на невеликі відстані для зменшення парникового сліду;
- Пересування екологічним транспортом;
- Задіявання до відновлення навколишнього середовища;

- Виробництво місцевих продуктів та споживання традиційних страв, що зменшить парниковий слід, мінімізує використання пластикової тари та поширюватиме традиційні рецепти і страви певної місцевості, що є однією із головних складових збереження культури вцілому;
- Розвиток місцевого бізнесу як відновлення традиційних ремесел, розвиток культури краю та покращення рівня життя;
- Підвищення рівня обслуговування персоналу, задіяного в туристичній діяльності;
- Місця розміщення за стандартами сталого розвитку;
- Просвітницька діяльність для гостей та залучення їх до роботи, зокрема, на городах або традиційних майстернях.

Щодо фінансування, то воно має бути наданим по-перше місцевою владою, так як вона повинна бути найбільш зацікавленою у розвитку сталого туризму на своїй території, а також іноземні фонди, зокрема Агентство міжнародного розвитку США (USAID), UNDP, UNICEF, Європейський інвестиційний банк (EIB).

Отже, варто наголосити, що в першу чергу пропозиція створення проєкту сталого туристичного поселення веде за собою благородну ціль – організувати місця для цікавого та корисного відпочинку громадян усередині своїх країн та поблизу домівок за доступні ціни. А по-друге, покращити туристичний імідж України порівняно з довоєнним часом, що дозволить отримувати різноманітні гранти та інвестиції на втілення різних проєктів та дозволить залучати більше іноземців до туризму в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, в цілому можна зробити висновок про те, що розвиток сталого туризму є актуальним завданням для розвитку туризму України.

Концепція сталого розвитку є важливим фактором у розвитку територій, яка включає в себе економічний, соціальний та екологічний аспекти. Сталий розвиток можна визначити як такий тип розвитку, який забезпечує задоволення поточних потреб, не порушуючи здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. У більш територіальному контексті, сталий розвиток означає забезпечення стійкого розвитку територій, тобто такого розвитку, який забезпечує збереження природних ресурсів території та забезпечує задоволення потреб мешканців, без погіршення якості життя та природного середовища для майбутніх поколінь і покращуючи умови.

Невід'ємною частиною сталого розвитку є сталий туризм - процес, який задовольняє потреби сучасних туристів та місцевостей, які їх приймають, і в той же час, зберігає та розвиває можливості для майбутнього, дотримуючись головних принципів: захисту природних ресурсів та навколишнього середовища, користі для економіки місцевих спільнот та покращення їх життя, якісного обслуговування. Виділено основні принципи сталого туризму, такі як прямий зв'язок з довкіллям, прогнозування майбутніх потреб, обережності, співвідношення дій з впливом довкілля, рівні можливості, збереження та підвищення рівня життя.

Цілі сталого розвитку є важливим інструментом для досягнення. Загальні цілі сталого розвитку були визначені в рамках Плану дій зі сталого розвитку 2030, прийнятому Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році. Цілі сталого розвитку включають у себе 17 цілей, які охоплюють широкий спектр проблем, пов'язаних зі сталістю розвитку. Важливим пунктом є забезпечення сталого розвитку туризму. Він передбачає забезпечення сталого розвитку туризму в усіх вимірах, визнання важливості туризму як джерела доходів для багатьох країн, а також потенціал туризму для забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя.

Проаналізовано Стратегію сталого розвитку України до 2030 року, визнано її важливим та актуальним документом у напрямку сталого туризму для держави,

зокрема акцентовано увагу на сталому розвитку туризму і виділено момент, що держава повинна приділяти більшу увагу розвитку туризму, забезпечуючи раціональний розвиток галузі, що звертає увагу на потреби сучасного світу та залишить збалансоване туристичне середовище для нащадків. Відзначено, що місцева влада має грати ключову роль у розвитку сталого туризму громад та окремих населених пунктів. В першу чергу, туризм повинен сприяти подоланню бідності, розвитку малого бізнесу та сільського господарства, покращити рівень інфраструктури та в загальному рівень життя населення, пропагувати збереження природи, традицій та культури, що зробить Україну більш привабливою для іноземних туристів та інвестицій. Рівень розвитку законодавства в Україні в галузі сталого розвитку туризму можна оцінити як нижче середнього. Наразі в країні існують законодавчі акти та нормативні документи, що опосередковано стосуються сталого розвитку туризму, їх кількість та комплексність можуть бути вдосконалені, зокрема додавши до Закону про туризм визначення «сталого туризму», або створивши окремий законопроект, що стосуватиметься сталого розвитку туристичної галузі.

Аналіз рівня розвитку сталого туризму в Україні свідчить про його недостатній розвиток, при цьому маючи досить сприятливі умови для проведення діяльності сталого туризму (сприятливий помірний клімат, наявність гірських, лісових, лучних та прибережних ландшафтів, наявність розгалуженої гідрологічної мережі, різноманітних об'єктів ПЗФ, наявність різноманітних культурних, традиційних особливостей територій та громад). Після 2015 року (рік прийняття цілей сталого розвитку до 2030 року) почалися певні зрушення у вигляді появи «Національної еногастрономічної туристичної мережі «Дороги вина та смаку України»», запуску проекту Slow Food Україна та розробки реєстру гастрономічної спадщини «Ковчег смаку»; почали з'являтися екоготелі (наприклад, «Екотель» на Львівщині та «Ковчег» на Чернівеччині). Проаналізовано вплив бізнесу та запроваджені проєкти до періоду воєнного стану в галузі сталого туризму та визначено Кластер міста Марії

(Маріуполь) та Лавку Традицій (Сільпо) вдалими прикладами впровадження принципів сталого розвитку в туристичну сферу.

Проаналізовано світовий досвід впровадження принципів сталого розвитку різних країнах світу та відібрано найкращі практики втілення цілей сталого розвитку у них. Визначено, що найбільш вдалими прикладами, які можна інтегрувати під реалії України є Канадський (туристичний потяг для людей з інвалідністю та пенсіонерів замість піших екскурсій), Британський (що стосується екологізації цілого населеного пункту, орієнтованого на туризм, в цілому), приклади на основі яких запропоновано у роботі. Крім цього, варто приділити достатню увагу вихованню майбутнього екологічно свідомого покоління, яке знатиме переваги сталого розвитку у світі, зокрема туризму, а також розвивати сільський сталий туризм для підвищення рівня життя населення у сільській місцевості (де рівень життя значно знизився із початком війни порівняно з містом), а також влада та різні міжнародні фонди повинні сприяти відновленню культурних та історичних пам'яток, які постраждали внаслідок бойових дій.

Запропоновано проєкт сталого туристичного поселення як варіант сталого розвитку сільських територій кожної громади задля покращення рівня життя у селах, розвитку місцевих культур, традицій, стимуляції запровадження малого бізнесу на місцях та відродження села, тим самим не завдаючи шкоди навколишньому середовищу (а й навіть покращувати стан екології), місцевим жителям та створюючи комфортні умови для проведення туристської діяльності усіх категорій населення країни та іноземних туристів. Із нього варто виділити наступне: подорожі на невеликі відстані задля зменшення парникового сліду, екологічно чистий транспорт та місця розміщення, поринення у місцеві звичаї, традиції та культуру, комфортні умови перебування для людей з інвалідністю та людей похилого віку, забезпечення роботою місцевих жителів, розвиток місцевого бізнесу, який базується на особливостях традиційного харчування, ремесел та культури, просвітницька діяльність та високі стандарти надання послуг. Головна мета - організувати місця для цікавого та корисного відпочинку громадян усередині своїх країн та поблизу домівок за доступні

ціни й створити сприятливий туристичний імідж України, що дозволить залучати іноземних туристів та інвестиції.

Проведене соціологічне дослідження показало необізнаність українців з приводу сталого туризму і водночас їх зацікавленість у ньому. Результати дозволяють зробити висновок про великі перспективи розвитку сталого туризму, зробивши його дешевшим, якіснішим та відомішим. Більшість представників від місцевих громад звертають недостатню увагу на встановлення зв'язків бізнесу та місцевого населення, через що послуги, які надаються можуть бути неконкурентними та нецікавими для туриста, що впливає із дослідження.

Отже, впевнено можна стверджувати, що в Україні варто розвивати сталий туризм, для того щоб виховувати екологічно-свідомих громадян, зберігати та підтримувати наявні природні та історико культурні ресурси, зосередити увагу на проблемі збереження навколишнього середовища. Зокрема, базою розвитку сталого туризму може стати пропозиція проекту «сталого» туристичного поселення. За умови його стрімкого розвитку мінімізується проблема безробіття на селі, збільшаться доходи населення, відроджуватиметься забута культура і найголовніше – українці відпочиватимуть саме в межах своєї держави в гармонії із природою та навколишнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабов К. Д., Безверхнюк Т. М., Бабова І. К. Сталий розвиток туризму: пріоритети для України. *Механізми державного управління*. 2019 № 1(77), с. 23-29.
2. Беремо приклад - досвід провідних країн із сортування та утилізації сміття. *Боярська громада (офіційний портал)*: веб-сайт. URL: https://mistoboyarka.gov.ua/novyny_podii_oholoshennia/novyny/beremo_pryklad_dosvid_providnykh_krain_iz_sortuvannia_ta_utyilizatsii_smittia.html (дата звернення: 20.03.2023)
3. Води України. Енциклопедія сучасної України: веб-сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-27318> (дата звернення: 20.03.2023)
4. В Україні зруйновані або пошкоджені понад 550 об'єктів культурної спадщини – Ткаченко. *Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3697417-v-ukraini-zrujnovani-abo-poskodzeni-ponad-550-obektiv-kulturnoi-spadsini-tkacenko.html> (дата звернення: 20.04.2023)
5. Географія : підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Совенко В. В. — К. : УОВЦ «Оріон», 2017. — 288 с. URL: <https://vchys.com.ua/geography/9-klas/1140-staliy-rozvitok-strategya-lyudstva-na-hh-stolttya.html> (дата звернення: 15.04.2023)
6. Гіди-безхатки – соціальний експеримент у Чехії. Радіо Свобода. Веб-сайт. URL: <https://unseentours.org.uk/about-us/> <https://www.radiosvoboda.org/a/29827923.html> (дата звернення: 18.03.2023)
7. Добровільний огляд щодо прогресу бізнесу в Україні у досягненні цілей сталого розвитку. Global compact network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/globalcompact.-dobrovilnij-ogljad-1.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)
8. Дорога вина та смаку Української Бесарабії. Odesa tourist hub: веб-сайт. URL: <https://www.tourhub.top/dorooha-vyna-smaku/> (дата звернення: 15.04.2023)

9. Екологічні технології в сфері гостинності. Веб-сайт. URL: http://ni.biz.ua/3/3_19/3_194143_ekologicheskie-tehnologii-v-sfere-gostepriimstva.html (дата звернення: 20.03.2023)
10. Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf (дата звернення: 01.04.2023)
11. Загальна характеристика лісів України. Державне агентство лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisi-ukrayini/zagalna-harakteristika-lisiv-ukrayini> (дата звернення: 01.04.2023)
12. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» Документ 2456-ХІІ, чинний, поточна редакція — Редакція від 23.03.2023. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст.502, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 30.03.2023)
13. Закон України «Про туризм» Документ 324/95-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.04.2023. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 31, ст.24, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.04.2023)
14. Закон України Про природно-заповідний фонд України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст.502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 01.04.2023)
15. Зінько Ю., Рутинський М., Кудла Н. та ін. Збереження і сталий розвиток Карпат: Навчальний посібник зі сталого туризму / за ред. М. Катсакіорі, М. Алемпакі, П. Джеракіс. – К., 2009. – 60 с.
16. Івашина Л. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку сільського зеленого туризму. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34), URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03\(34\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03(34)/22.pdf) (дата звернення: 20.04.2023)
17. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту. Європейська конференція міністрів відповідальних за регіональне планування: URL: <https://rm.coe.int/168070018e> (дата звернення: 01.04.2023)

18. Кнодель Л. В. Туризм і туристська освіта у Франції : монографія / Л. В. Кнодель. – Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. – 287 с.
19. Ковчег смаку. Україна / Книга / за ред. Дауро М. Цоккі, О. Мотузенко, Н. Стрямець, М. Ф. Фонтефранческо, Р. Соуканд, А. П'єроні. Університет гастрономічних наук, Італія 2022, 218 ст. URL: <https://www.fondazioneSlowFood.com/en/nazioni-arca/ukraine-en/> (дата звернення: 15.04.2023)
20. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. Документ 995_030, чинний, поточна редакція — Редакція від 29.10.2010. Конвенцію ратифіковано Законом N 257/94-ВР від 29.11.94. Офіц. Текст URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 01.04.2023)
21. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Конвенцію ратифіковано Указом Президії Верховної Ради № 6673-XI (6673-11) від 04.10.88. Офіц. Текст URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 01.04.2023)
22. Кращі екоготелі України. Веб-сайт. URL: <https://www.0352.ua/news/3219560/krasi-ekogoteli-ukraini> (дата звернення: 05.03.2023)
23. Лебідь С.Г., Сербулова Н.А. Сталий екологічний туризм: сутність та перспективи розвитку в Миколаївській області // Екологія. Зб. наук. праць. У 206-х тт. – Миколаїв.: Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2010. – Т.132. – С. 115.
24. Мележик О. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2014 (презентація моніторингової доповіді) // Вісник НАН України. – 2015. – № 1. – С. 76–79
25. На Прикарпатті «Дорога смаку» об'єднала понад 30 виробників автентичної продукції. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3118420-na-prikarpatti-doroga-smaku-obednala-ponad-30-virobnikiv-avtenticnoi-produkcii.html> (дата звернення: 15.04.2023)
26. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду України в розрізі областей. *Природно-заповідний фонд України*: веб-сайт. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-spisok.html> (дата звернення: 10.01.2023)

- 27.Пріоритети Східного партнерства на період після 2020 року. *Представництво Європейського союзу в Україні*: веб-сайт. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/пріоритети-східного-партнерства-на-період-після-2020-року_uk (дата звернення: 01.04.2023)
- 28.Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Проект Закону України від 07.08.2018 № 901 (Одержаний ВР України). Текст URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЖН6YF00A?an=332> (дата звернення: 01.04.2023)
- 29.Програма Horizon 2020. *Євроінтеграційний портал*: веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/horizon-2020> (дата звернення: 01.04.2023)
- 30.Рівень бідності в Україні зріс у 10 разів через війну — Світовий банк. *Інформаційний портал Hromadske*: веб-сайт. URL:<https://hromadske.ua/posts/riven-bidnosti-v-ukrayini-zris-u-10-raziv-cherez-vijnu-svitovij-bank> (дата звернення: 20.04.2023)
- 31.Стратегія розвитку туризму зеленого шляху «Медове коло» на 2018-2022 рр. Рівне 2018. URL: https://ror.gov.ua/upload/documents/938.Медове-коло-7-min_compressed.pdf (дата звернення: 20.04.2023)
- 32.Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. Офіц. Текст URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249826501> (дата звернення: 01.04.2023)
- 33.У Саудівській Аравії жінкам вперше дозволили проводити екскурсії. *Mind*: веб-сайт. URL: <https://mind.ua/news/20192758-u-sauidivskij-araviyi-zhinkam-vpershe-dozvolili-provoditi-ekskursiyi> (дата звернення: 20.03.2023)
- 34.Хіросіма запропонувала туристам "атомні" маршрути. *Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2569874-hirosima-zaproponovala-turistam-atomni-marsruti.html> (дата звернення: 20.03.2023)
35. 11 mirrors design hotel: веб сайт. URL: <https://11mirrors-hotel.com/> (дата звернення – 17.03.2023)

- 36.16 Sustainable Tourist Destinations That Should Be A Part Of Your Itinerary. *Headout blog*: веб-сайт. URL: <https://www.headout.com/blog/sustainable-tourist-destinations/> (дата звернення – 27.03.2023)
- 37.9 Examples of Sustainable Tourism. *Revfine*: веб-сайт. URL: <https://www.revfine.com/sustainable-tourism/#examples-of-sustainable-tourism> ((дата звернення – 27.03.2023)
38. Best Canadian train tours for Seniors. *Canadian train vacations*: веб-сайт. URL: <https://canadiantrainvacations.com/explore/tours-for-seniors> ((дата звернення – 27.03.2023)
39. Can Travel Be a Force for Peace? This Tour Leader Thinks So. *The new York Times*: веб-сайт. URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/19/travel/tour-guide-conflict.html> (дата звернення – 27.03.2023)
40. CGTN: Xi Jinping Reviews Poverty Relief Progress in Hunan as China's War on Poverty Nears End. *Business Wire*: веб-сайт. URL: <https://www.businesswire.com/news/home/20200917005399/en/> (дата звернення – 27.03.2023)
41. Ecotourism in Costa Rica: 10 ways to experience it. *Bookmundi*: веб-сайт. URL: <https://www.bookmundi.com/t/ecotourism-in-costa-rica> (дата звернення – 27.03.2023)
42. How Moroccan Women Are Taking Tourism Into Their Own Hands. *Thrillist*. Веб-сайт. URL: <https://www.thrillist.com/travel/nation/intrepid-travel-women-only-tours-morocco> (дата звернення – 27.03.2023)
43. Krakow and Auschwitz Small-Group Tour from Warsaw with Lunch. *Get your guide*: веб-сайт. URL: https://www.getyourguide.com/varshava-l41/odnodnevnaia-poezdka-v-krakov-i-osventsim-iz-varshavy-t61000/?partner_id=8ZL2433&psrc=partner_api&currency=USD,EUR&cmp=r003E91nar uUA&visitor-id=QXI3T2E8XNIGR8W5FVTU9CEJIYA3G5A2&locale_autoredirect_optout=true (дата звернення – 28.03.2023)

44. Nedbank and South African Tourism announces empowering the Women in Tourism initiative. *South African Tourism*: веб-сайт. URL: <https://www.southafrica.net/gl/en/corporate/press/nedbank-and-south-african-tourism-announces-empowering-the-women-in-tourism-initiative> (дата звернення – 28.03.2023)
45. Organic Farm Stays. *Farm Stays Planet*: веб-сайт. URL: <https://www.farmstayplanet.com/farmstays/category/organic-farms/france-1/> (дата звернення – 27.03.2023)
46. Pillars of sustainability. *Acciona*: веб-сайт. URL: https://www.acciona.com/sustainable-development/?_adin=02021864894 (дата звернення – 10.03.2023)
47. Slow Food Ukraine: веб-сайт. URL: <https://www.slowfood.com> (дата звернення – 17.04.2023)
48. Smart Tourism Destinations: веб-сайт. URL: <https://smarttourismdestinations.eu/about-us/> (дата звернення – 27.02.2023)
49. SUMAS Sustainability Management School: веб-сайт. URL: <https://sumas.ch/> (дата звернення – 27.03.2023)
50. Sustainable Energy. *Earth Changers*: веб-сайт. URL: <https://www.earth-changers.com/purpose/sustainable-energy> (дата звернення – 27.03.2023)
51. Sustainable Tourism for Development Guidebook. URL: <https://doi.org/10.18111/9789284415496> (дата звернення – 05.03.2023)
52. Sustainable tourism in protected areas: guidelines for planning and management: веб-сайт. URL: <https://www.unep.org/resources/report/sustainable-tourism-protected-areas-guidelines-planning-and-management> (дата звернення – 27.03.2023)
53. Thailand creates “wellness sandbox” at beach resort. *Royal Thai Embassy, Washington D.C.*: веб-сайт. URL: <https://thaiembdc.org/2022/01/31/thailand-creates-wellness-sandbox-at-beach-resort/> (дата звернення – 29.03.2023)
54. The 17 goals. *Department of Economic and Social Affairs*: веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення – 05.03.2023)

- 55.Total quality training for hotel employees in Tunisia. Futouris : веб-сайт. URL: <https://www.futouris.org/en/projects/total-quality-training-for-hotel-employees-in-tunisia/> (дата звернення – 27.03.2023)
- 56.Tourism Impacts. *Sustainable tourism* : веб-сайт. URL: <https://sustainabletourism.net/> (дата звернення – 05.03.2023)
- 57.Tourism in the 2030 agenda. *UNWTO*: веб-сайт. URL: <https://www.unwto.org/tourism-in-2030-agenda> (дата звернення – 16.02.2023)
- 58.Tourism: 2020 Vision. *Executive Summary Updated*. E-library UNWTO: веб-сайт. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284403394> (дата звернення – 27.02.2023)
- 59.Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs*: веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення – 16.02.2023)
- 60.Travel Tackles Climate Change. *The New York Times*: веб-сайт. URL: <https://www.nytimes.com/2018/12/02/climate/travel-tackles-climate-change.html> (дата звернення – 27.03.2023)
- 61.United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Earth Summit. *United Nations*: веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/events/united-nations-conference-environment-and-development-unced-earth-summit-24551> (дата звернення – 27.02.2023)
- 62.United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Conference). *United Nations* : веб-сайт. URL: <https://sdgs.un.org/events/united-nations-conference-human-environment-stockholm-conference-24552> (дата звернення – 27.02.2023)
- 63.Universal Education: How Tourism Can Help? *Earth Changers*: веб-сайт. URL: <https://www.earth-changers.com/purpose/education> (дата звернення – 27.03.2023)
- 64.Uttar Pradesh Tourism Development receives USD 40 million from the World Bank. *Times Travel*: веб-сайт. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/travel/destinations/uttar-pradesh-tourism-development-receives-usd-40-million-from-the-world-bank/as62250227.cms>(дата звернення – 27.03.2023)

65. Water & Sanitation. *Earth Changers*: веб-сайт. URL: <https://www.earth-changers.com/purpose/water> (дата звернення – 27.03.2023)

66. What is sustainable development? *Acciona*: веб-сайт. URL: https://www.acciona.com/sustainable-development/?_adin=02021864894 (дата звернення – 27.02.2023)

ДОДАТКИ

Додаток Б

Порівняльна характеристика індексів оцінки ПЗФ (виконано автором за [26])

Регіон України	Показник	
	ПЗ заповідності)	Pt (природоохоронний індекс території)
Івано-Франківська обл.	15,74	14,67
Хмельницька обл.	14,80	69,92
Закарпатська обл.	13,92	34,16
Чернівецька обл.	12,60	11,58
Волинська обл.	10,90	8,53
Херсонська обл.	7,80	2,68
Тернопільська обл.	8,87	14,59
Рівенська обл.	9,05	10,51
Чернігівська обл.	7,60	20,66
Крим	8,31	2,04
Львівська обл.	6,72	5,45
Сумська обл.	7,40	12,88
Запорізька обл.	4,50	5,71
Одеська обл.	4,52	3,28
Полтавська обл.	4,95	3,38
Житомирська обл.	4,50	1,93
Кіровоградська обл.	4,14	3,43
Київська обл.	4,01	0,82
Миколаївська обл.	4,10	1,84
Черкаська обл.	3,00	5,06
Луганська обл.	3,29	1,73
Донецька обл.	3,46	1,57
Дніпропетровська обл.	2,35	0,43
Харківська обл.	2,32	0,92

Додаток В

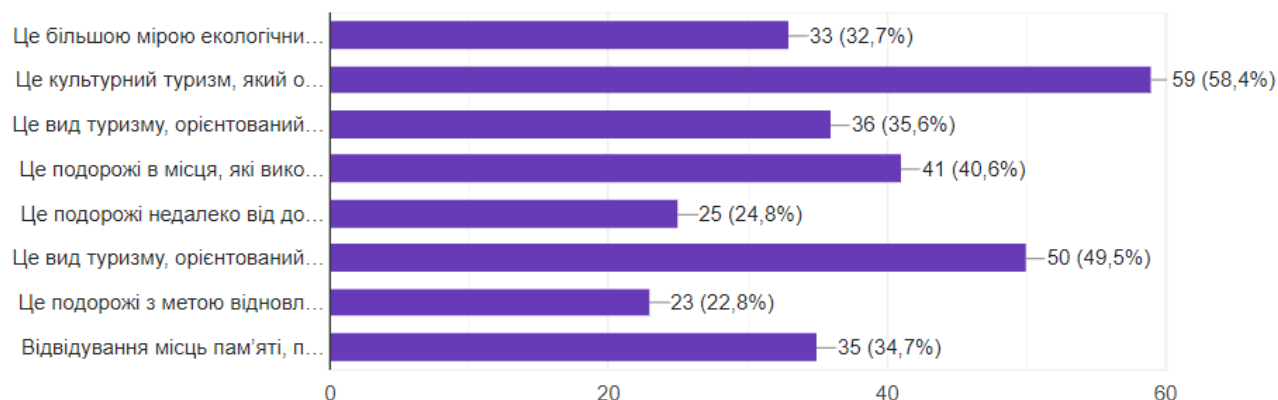
Результати опитування «Дослідження рівня розвитку сталого туризму в Україні та попиту на нього» [виконано автором на основі власного дослідження]

1.

Що для вас «Сталий туризм». Оберіть 3 твердження, які на вашу думку найповніше розкривають суть даного поняття

 Копіювати

101 відповідь

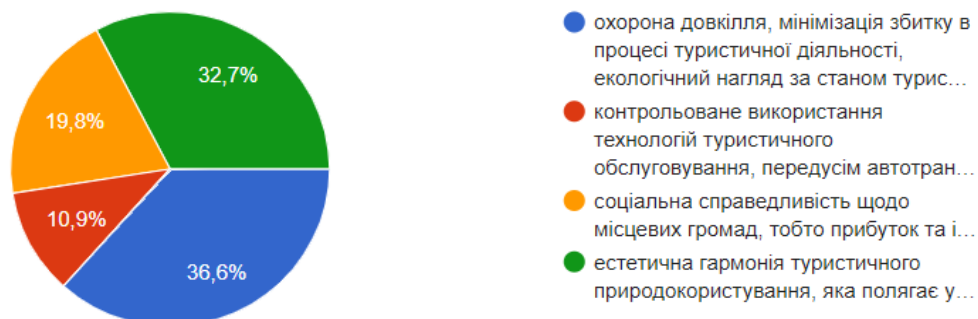

2.

Виберіть будь ласка принцип сталого туризму, на який, на вашу думку, треба звернути найбільшу увагу при процесі його розвитку на території України

 Копіювати

101 відповідь

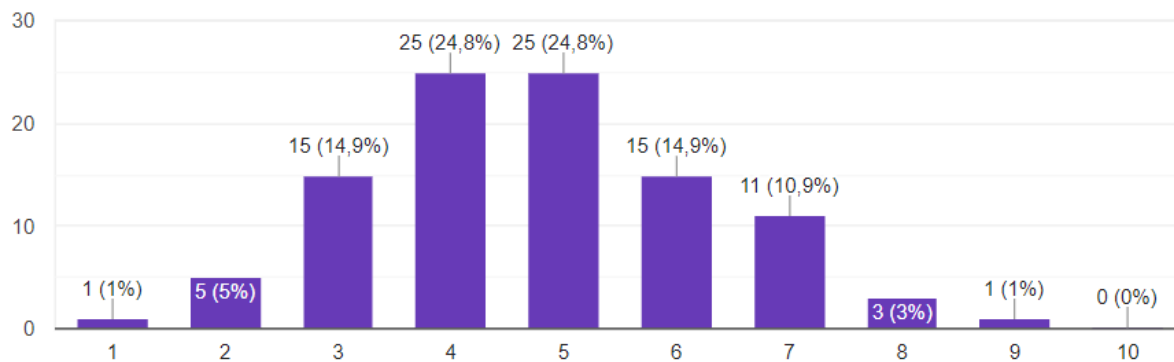
3.

Продовження додатку В

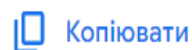
Тепер ви орієнтуєтесь в наповненні «сталого туризму». Оцініть будь ласка рівень розвитку сталого туризму в Україні (в довоєнний час) від 1 – 10, де 1 – це сталий туризм зовсім не розвивався, а 10 – сталий туризм був дуже розвинутим на території України

101 відповідь

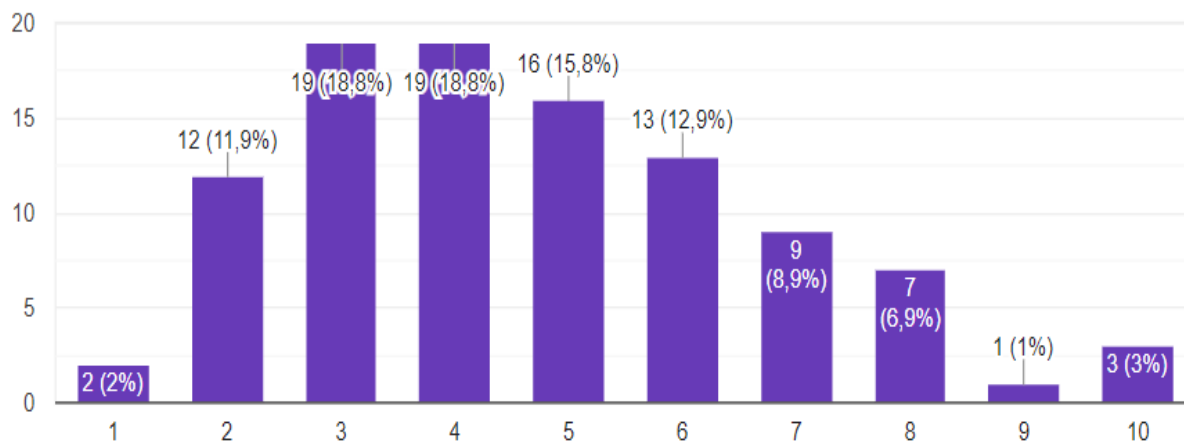

4.

Оцініть, наскільки сталим є екологічний туризм (використання транспортних засобів, джерел енергії, які не шкодять навколишньому середовищу, освітньо-просвітницька діяльність в межах природоохоронних територій тощо) на території України від 1 -10, де 1 – це даний вид туризму не є сталим, а 10 – він повністю орієнтується на принципи сталого розвитку

101 відповідь

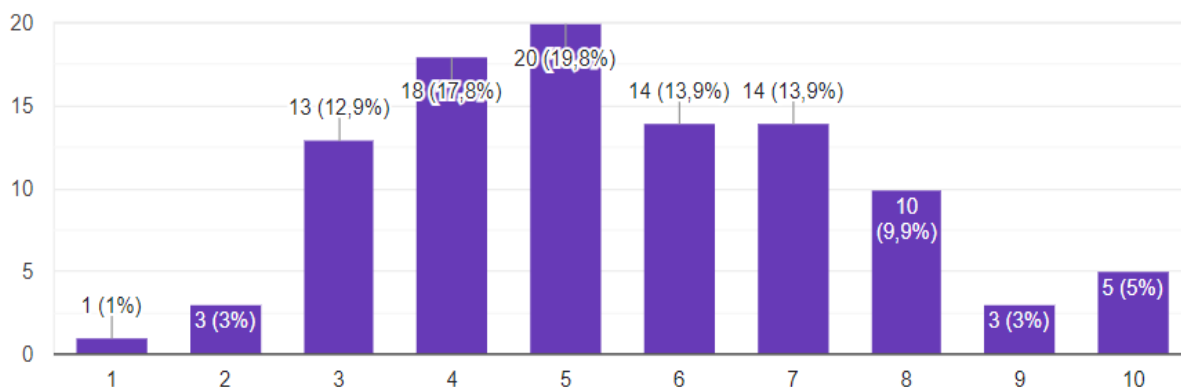
Продовження додатку В

5.

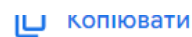

Оцініть, наскільки сталим є культурно-пізнавальний туризм (наскільки він інклюзивний, орієнтований на різні групи населення на території України, показує та розкриває культуру, використовує інноваційні технології в своїй діяльності) від 1-10, де 1 – це даний вид туризму не є сталим, а 10 – він повністю орієнтується на принципи сталого розвитку

101 відповідь

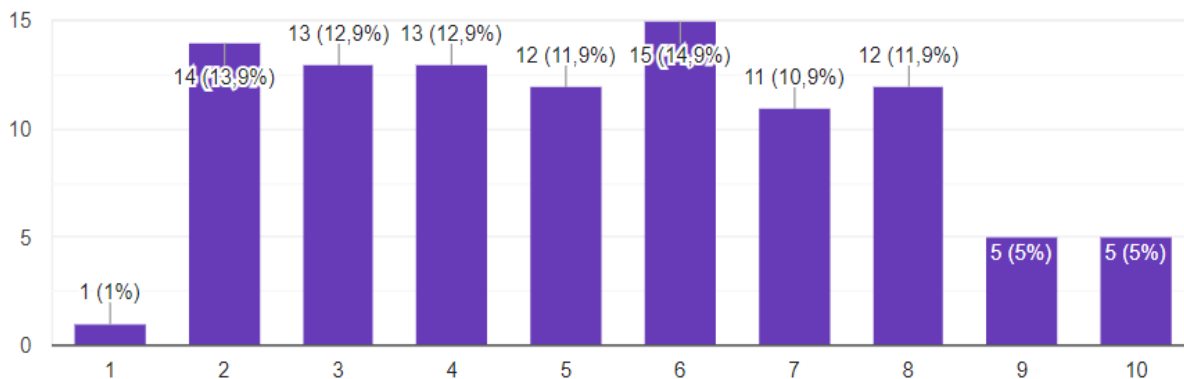

6.

Оцініть, наскільки сталим є сільський туризм (наскільки в цьому виді туризму залучають до місцевих ремесел, не несуть шкоду ландшафтам та екосистемам тощо) на території України від 1-10, де 1 – це даний вид туризму не є сталим, а 10 – він повністю орієнтується на принципи сталого розвитку

101 відповідь

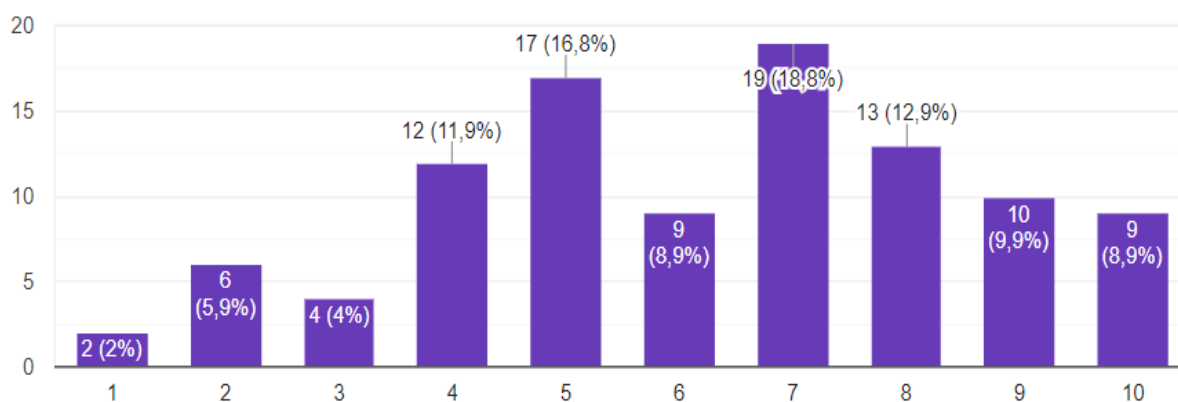
7.

Продовження додатку В

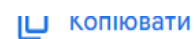

Оцініть, наскільки сталим є гірський туризм (тобто не нанесення шкоди гірським ландшафтам та екосистемам, дослідження та повага до культури та природи краю) на території України від 1-10, де 1 – це даний вид туризму не є сталим, а 10 – він повністю орієнтується на принципи сталого розвитку

101 відповідь

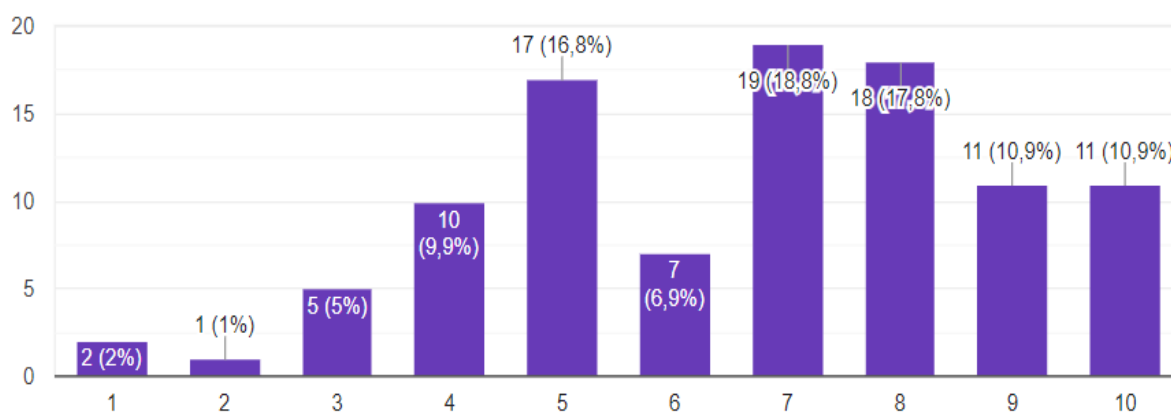

8.

Оцініть, наскільки сталим є гастрономічний туризм (використання місцевої продукції, пропаганда вживання місцевих продуктів, страв за автентичними рецептами) на території України від 1-10, де 1 – це даний вид туризму не є сталим, а 10 – він повністю орієнтується на принципи сталого розвитку

101 відповідь

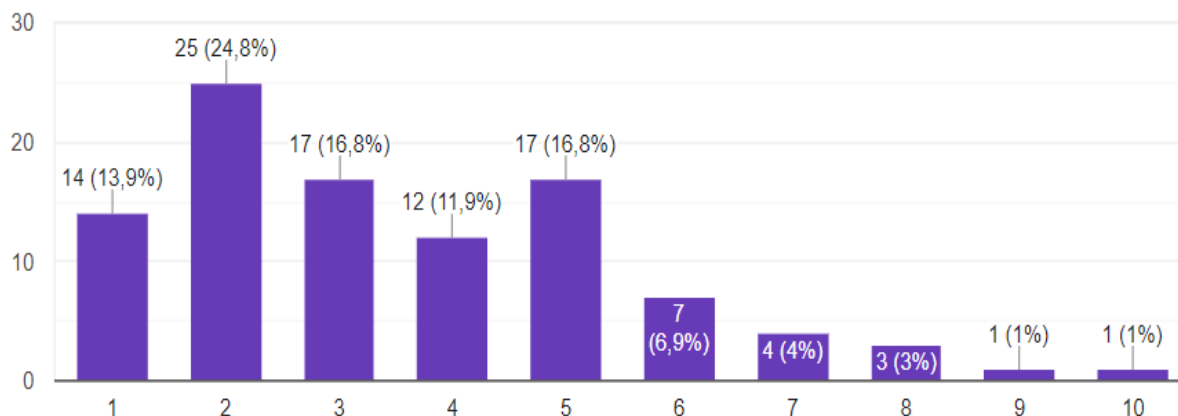
9.

Продовження додатку В

Оцініть, наскільки комфортним є туризм для людей з особливими потребами на території України від 1 -10, де 1 – зовсім не орієнтується, а 10 – повністю орієнтований на потреби даної групи населення

101 відповідь

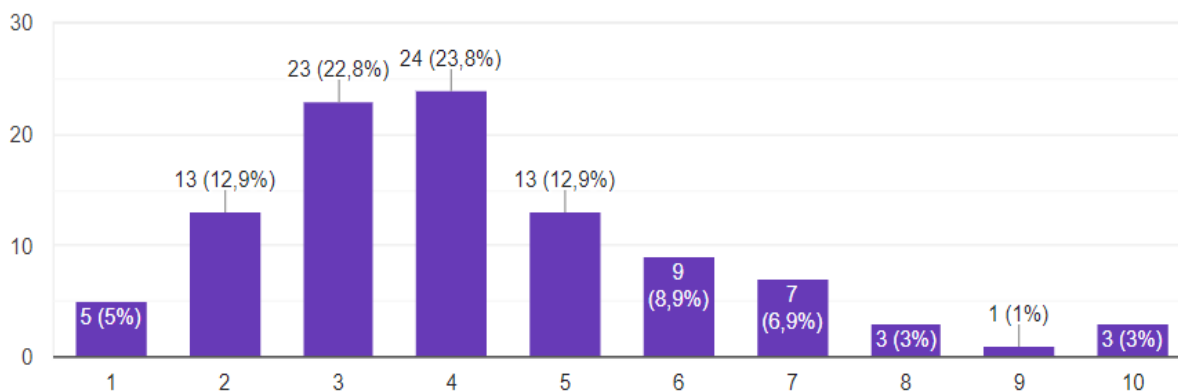

10.

Оцініть, наскільки готелі, бази відпочинку, зони для кемпінгу відповідають таким нормам: інклюзивність, переробка відходів, сортування сміття, повторне використання сировини, використання альтернативних джерел енергії, мінімальна шкода довкіллю, врахування потреб місцевого населення на території України від 1 -10, де 1 – зовсім відповідають цим нормам, а 10 – повністю відповідають цим нормам

101 відповідь

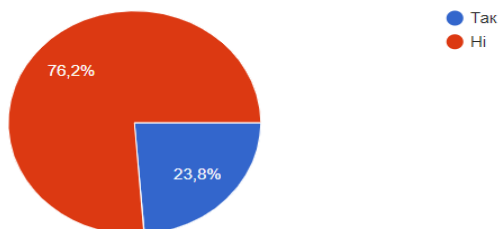
Продовження додатку В

11.

Чи відпочивали ви коли небуть у місцях, які відповідають нормам сталого туризму в Україні?

 Копіювати

101 відповідь

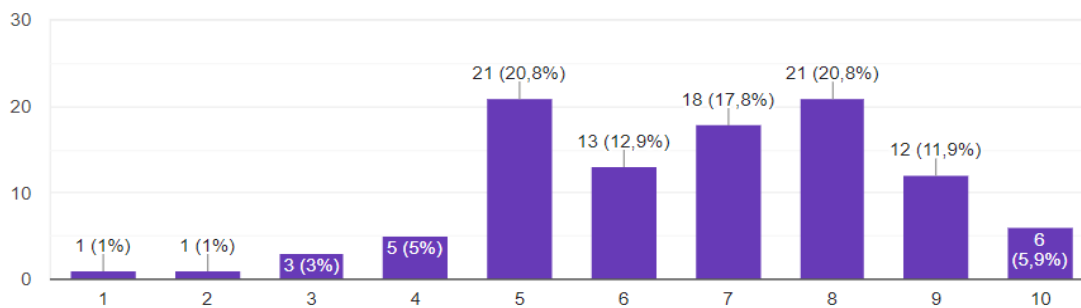

12.

Оцініть свої знання з історії, культури, природи та традицій рідного краю за шкалою від 1-10, де 1 – це зовсім не знаю і не цікавлюсь цим, а 10 – досконало знаю про історію, культуру, природу та традиції рідного краю.

 Копіювати

101 відповідь

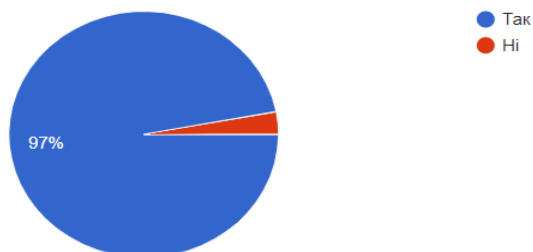

13.

Чи хотілося б вам краще пізнати історію, культуру, традиції та природу рідного краю?

 Копіювати

101 відповідь

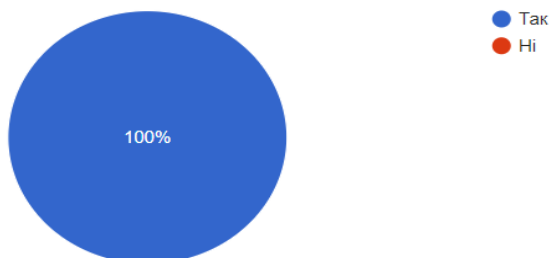
Продовження додатку В

14.

На вашу думку, чи важливим є впровадження сталості в туризмі в Україні?

[Копіювати](#)

101 відповідь

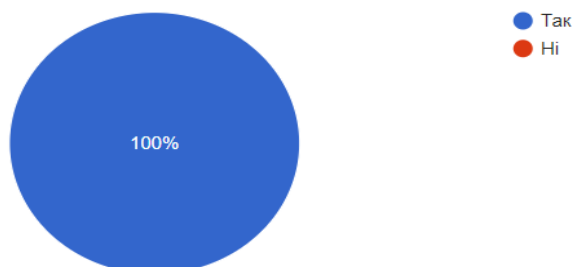

15.

Чи вважаєте ви, що сталий туризм в Україні повинен супроводжуватися підтримкою місцевої культури, бізнесу та традицій?

[Копіювати](#)

101 відповідь

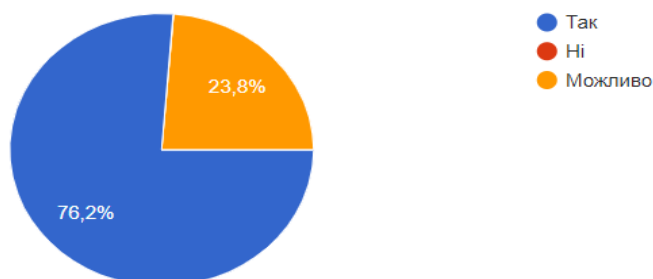

16.

Якщо в Україні будуть туристичні поселення, орієнтовані на сталий розвиток, чи захочете ви там відпочивати?

[Копіювати](#)

101 відповідь

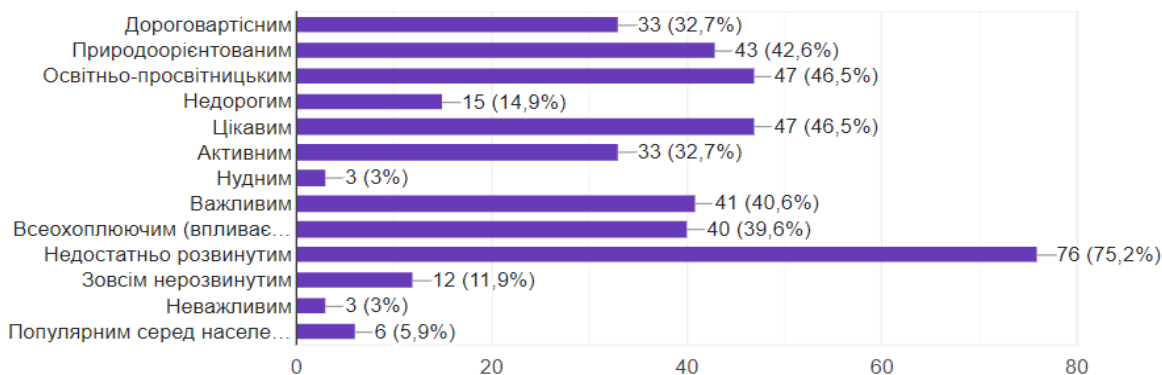
Продовження додатку В

17.

Оберіть твердження, які відповідають сталому туризму . Сталий туризм в Україні є

 Копіювати

101 відповідь

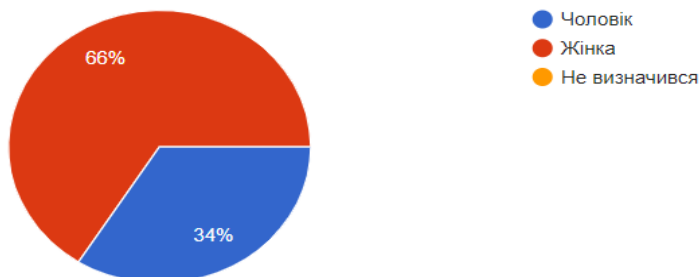

18.

Ваша стать

 Копіювати

100 відповідей

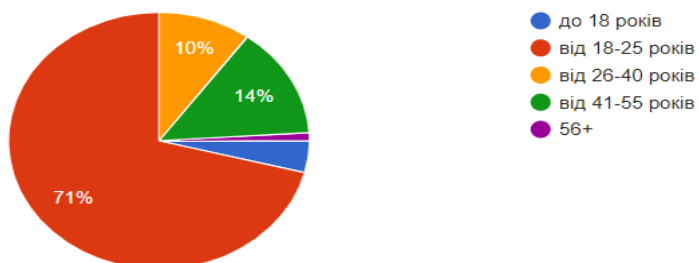

19.

Ваша вікова група

 Копіювати

100 відповідей

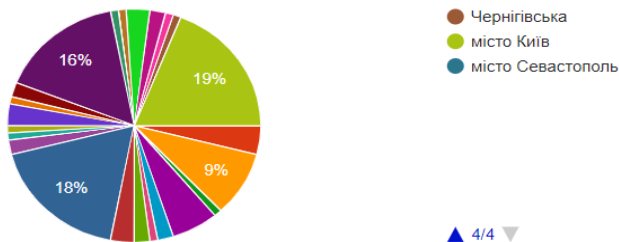
Продовження додатку В

20.

В якій адміністративній області ви проживаєте (або якщо ви закордоном, в якій із областей ви проживали до переїзду)

 Копіювати

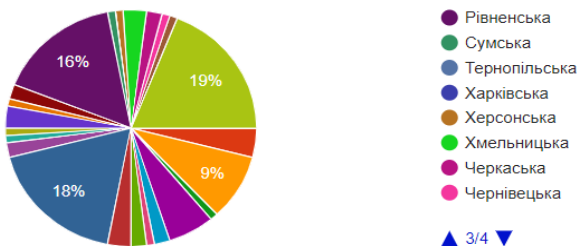
100 відповідей

В якій адміністративній області ви проживаєте (або якщо ви закордоном, в якій із областей ви проживали до переїзду)

 Копіювати

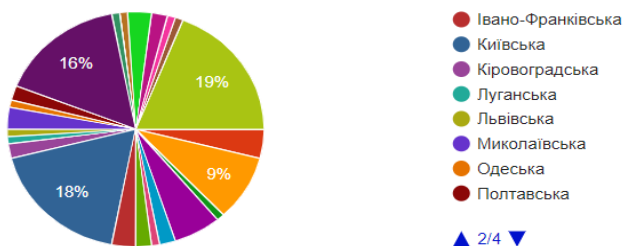
100 відповідей

В якій адміністративній області ви проживаєте (або якщо ви закордоном, в якій із областей ви проживали до переїзду)

 Копіювати

100 відповідей

В якій адміністративній області ви проживаєте (або якщо ви закордоном, в якій із областей ви проживали до переїзду)

 Копіювати

100 відповідей

